

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Anete Luste-Itchev

**KOOLIÕPILASTE TEADLIKKUS TELLITAVATE
NARKOOTILISTE JA PSÜHHOTROOPSETE AINETE
KOHTA TAPA VALLA KOOLIDE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Meril Klaos, rakenduskõrgharidus

Kaasjuhendaja: Hannes Udde, magistrikraadile vastav kvalifikatsioon

Tallinn 2022

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2022
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Kooliõpilaste teadlikkus tellitavate narkootiliste ja psühhotropsete ainete kohta Tapa valla koolide näitel</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Awareness of School Students on Ordered Drugs and Psychotropic Substances on the Example of Tapa Country's Schools</p>	
<p><i>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning koosneb 55 leheküljest.</i></p> <p><i>Lõputöö teema on aktuaalne, sest üha enam on narkootilised ja psühhotropsed ained noortele kättesaadavamad, mistõttu on ka tarvitamine levinud. Noored tellivad kaupa tumeveebist ega mõista olukorra tõsidust ning sellise tegevusega kaasnevaid karistusi.</i></p> <p><i>Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada noorte teadlikkuse tase ja kokkupuude seoses narkootiliste kui ka psühhotropsete ainetega.</i></p> <p><i>Tänavuse aasta lõputöö on oluline, et selguks, milline on noorte kokkupuude keelatud ainetega Tapa vallas, sest seda ei ole varem uuritud. Selle põhjal saab teha järeldusi, kas ennetustegevus on olnud piisav või tuleb midagi muuta, et noored oleksid selle valdkonna ohukohtadega rohkem kursis.</i></p> <p><i>Töö tulemusena selgus, et kooliõpilaste teadlikkust on vaja keelatud ainete teemal rohkem tõsta, sest noored ei tea päris täpselt, millised karistused kaasnevad vahele jäämisega. Samuti on noored hinnanud aineid liiga ohutuks, ega tea täpselt, millist ohtu keelatud ained tervisele avaldavad. Lisaks ei ole olnud varasem teavitustöö efektiivne, sest paljud õpilased ei ole kuulnud veebilehekülgedest ega näinud teavitavat infot, mis hoiataks keelatud ainete ohtlikkusest. Samuti ei räägita sellel teemal kodudes ega koolis piisavalt.</i></p> <p><i>Võimalike lahendustena toodi välja koolides õppepäevade korraldamine, mida viivad läbi sisejulgeoleku asutuses töötavad spetsialistid. Samuti tuleb noortele kättesaadavates sotsiaalmeedia platvormides teha postitusi teavitava infoga, mis puudutavad narkootilisi aineid. Lisaks tuua teemat õppekavasse rohkem sisse ning rääkida õpilastele ka võimalikest nõustamisvõimalustest ning infoliinidest, kust vajadusel kiiresti nii endale kui ka teistele abi saab.</i></p>	
<p>Võtmesõnad: teadlikkus, narkootilised ja psühhotropsed ained, kooliõpilased</p> <p>Võõrkeelsed võtmesõnad: awareness, narcotic drugs and psychotropic substances, students</p>	
<p>Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu</p>	
<p>Töö autor: Anete Luste-Itchev</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p> <p>(allkirjastatud digitaalselt)</p>	
<p>Vastab lõputöö nõuetele</p>	
<p>Juhendaja: Meril Klaos</p> <p>Kaasjuhendaja: Hannes Udde</p>	<p>(allkirjastatud digitaalselt)</p> <p>(allkirjastatud digitaalselt)</p>
<p>Kaitsmisele lubatud</p>	
<p>Kolledži direktor: Kerly Randlane</p>	<p>(allkirjastatud digitaalselt)</p>

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1.NARKOOTILISTE JA PSÜHHOTROOPSETE AINETE OLEMUS JA TARBIMIST PIIRAVAD TEGURID.....	8
1.1. Narkootiliste ja psühhotropsete ainete olemus	8
1.2. Kooliõpilaste teadlikkuse tase ning selle tõstmise olulisus	13
1.3. Keelatud ainete tarbimist soodustavad ja piiravad tegurid	16
2. TAPA VALLA NOORTE KOKKUPUUDE NARKOOTILISTE JA PSÜHHOTROOPSETE AINETEGA.....	19
2.1. Andmete kogumise ja analüüsi meetodika	19
2.2. Küsitluse tulemused	21
2.3. Saadud tulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud	31
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY.....	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	44
Lisa 1. Küsimustiku kaaskiri	49
Lisa 2. Õpilastele saadetud küsimustik.....	50

SISSEJUHATUS

Põhjuseid, miks noored narkootikumide ja psühhotropsete ainete juurde tee leiavad, on palju erinevaid. Soodustavateks teguriteks võivad olla vaba aja veetmise võimaluste puudumine, riskikäitumine, kaaslaste eeskuju või hoopis isiklik uudishimu. On levinud arvamus, et ainete tarvitamine on viis, kuidas lõõgastuda kui ka täiskasvanulikum välja paista.

Võrreldes 2020. aasta Tervise Arengu Instituudi tulemusi 2015. aasta omadega, ei ole elu jooksul proovinute ja/või tarvitanute osakaal muutunud. See on endiselt 38%. Varasematel uuringuaastatel oli näha õpilaste seas pidevat narkootiliste ainete tarvitamise kasvu, kus vastavalt 15% (1999. aastal) ja 32% (2011. aastal) õpilastest oli kasvõi korra elus tarvitanud narkootilisi aineid. Kõige enam tarvitavam aine noorte seas on kanep. (Tervise Arengu Instituut, 2020)

Uus suundumus on hoopis rahustite ja/või uinutite sagedasem tarvitamine nende puhul, kellele ei ole neid kui ravimeid arsti poolt välja kirjutatud. Võrreldes eelnevate aastatega on tulemused kasvanud vähemalt 5%. Kõige sagedasem aine, mida olid kooliõpilased tarvitanud, oli ecstasy. Üldjuhul piirduakse narkootiliste ainete ühe-kahekordse proovimisega. (Tervise Arengu Instituut, 2020)

Lõputöö teema on aktuaalne, sest üha enam on narkootilised ja psühhotropsed ained noortele kättesaadavamad, mistõttu on ka tarvitamine levinud. Noored tellivad kaupa tumeveebist ega mõista olukorra tõsidust ning sellise tegevusega kaasnevaid karistusi (Maksu- ja Tolliamet, 2020). Enamasti tellitakse narkootikume posti teel ja läbi tumeveebi, sest üritatakse sellisel moel säilitada enda anonüümsus, et vältida karistusi.

2020 aasta esimese seitsme kuuga avastas Maksu- ja Tolliamet 433 narkootilise aine kahtlusega posti- ja kullersaadetist, mis on 71 saadetist rohkem, kui 2019 aastal. Algatati 125 väärteomenetlust, millest 66 juhtumit olid lõpetatud kuriteo tunnuste ilmnemise tõttu. (Maksu- ja Tolliamet, 2020) 23.03.2022 saadud vastuskirjas selgitab Maksu- ja Tolliameti menetlusetalituse juhtiv väärteomenetleja, et möödunud aastal alusati väärteomenetlusi 346 korral (Polli, 2022).

04.04.2022 autori esitatud Maksu- ja Tolliameti päringule, nendib Marko Ratt, et alates 2016. aastast on märgatavalt kasvanud välisriikidest saadetud posti- ja kullersaadetiste arv, mis sisaldavad nii narkootilisi kui psühhotroopseid aineid ning ka uusi psühhoaktiivseid aineid. Võrreldes varasemate aastatega on juhtumite arv kasvanud mitmesaja juhtumi võrra. Üheks peamiseks põhjuseks siin on kiires tempos arenevad internetikeskkonnad, eelkõige tumeveebi keskkond. (Ratt, 2022)

2021. aastal alustati Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna ametnike poolt 237 kriminaalasja, kus järelevalvetoimingute ja kriminaalmenetluste käigus avastati posti- ja kullersaadetistes suurtes kogustes erinevaid narkootilisi ja psühhotroopseid aineid. (Ratt, 2022)

Varasemalt on ka Sisekaitseakadeemias sarnasel teemal lõputöid kirjutatud. Kooli vilistlane Anastassia Donets (2020) keskendus oma lõputöös posti teel tellitavate narkootiliste ainete kättesaadavusele. Aasta hiljem uuris Kärt Tallinn (2021), milline on Harjumaa koolide noorte kokkupuude nii narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainetega. Samuti on Janne Mägi (2021) kirjutanud ka posti teel tellitud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete avastamisest.

Tänavuse aasta lõputöö on oluline, et selguks, milline on noorte kokkupuude keelatud ainetega Tapa vallas, sest seda ei ole varem uuritud. Uuringu objektideks on kaks kooli- Tapa Gümnaasium ja Tamsalu Gümnaasium. Lõputöö põhjal saab teha järeldusi, kas ennetustegevus on olnud piisav või tuleb midagi muuta, et noored oleksid selle valdkonna ohukohtadega rohkem kursis. Lõpptulemusena saab võrrelda Tapa valla noorte teadlikkust Harjumaa koolide õpilaste teadlikkusega ning teha järeldusi, kas noored teavad kaasuvatest tagajärgedest, nagu vanglakaristus, rahatrahvid jne.

Töö on uudne, sest keskendub noorte teadlikkusele narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete osas ning varem ei ole keegi Eestis sellist vaatenurka uurinud. Küll aga on sarnast teemat käsitletud teiste riikide uuringutes. 2013. aastal uuriti Sarajevo ülikoolis, milline on gümnaasiumiõpilaste teadlikkus ja suhtumine uimastitarbimisse (Brankovic, *et al.*, 2013, pp. 55-59). Lisaks uurib autor ainult Tapa valla koolide õpilaste teadlikkust, kui ka kokkupuudet narkootiliste ning psühhotroopsete ainetega. Samuti soovib töö autor teada, milline on olnud ennetustöö, ning kas noored teavad narkootiliste ainete tarvitamisega

kaasnevaid tagajärgi. Selliselt saab püstitada probleemküsimuse, et milline on Tapa valla noorte teadlikkus tellitavate narkootikumide kui ka psühhotroopsete ainete osas. See on oluline selleks, et hoiatada noori võimalikest ohukohtadest, mis kaasnevad nii narkootikumide tellimisega kui ka tarvitamisega.

Püstitati järgnevad uurimisküsimused, lähtudes uurimisprobleemist:

1. Kas ja kui teadlikud on õpilased, millised tagajärjed tellitavate psühhotroopsete kui ka narkootiliste ainete kaasnevad?
2. Kuidas tõsta noorte ohutunnet seoses narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarbimisega?
3. Milline on efektiivne ennetustegevus, et noored tunnetaksid võimalikke riske seoses narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarbimisega?

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada noorte teadlikkuse tase ja kokkupuude seoses narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete.

Autor püstitas järgnevad uurimisülesanded:

1. Analüüsida teadusallikaid, mis käsitlevad narkootiliste ja psühhotroopsete ainete olemust ning noorte kokkupuudet nendega.
2. Uurida infot tume- ja süvaveebi kohta, kus tegeletakse narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete müügiga.
3. Analüüsida, millised on Tapa valla noorte teadmised ja kokkupuude keelatud ainete ning võrrelda neid Harjumaa koolides tehtud uuringu tulemustega.
4. Teha järeldusi, milline on keelatud ainete kättesaadavus ning kas koroonaviirus on mõjutanud noorte tarbimisharjumusi.

Lõputöö empiirilises osas kasutatakse andmekogumismeetodina anonüümset ankeetküsitlust. Seda seetõttu, et küsitlus on kõige kiirem ja lihtsam andmekogumise meetod, mille abil saab jõuda uurimisprobleemi lahendamiseni (Õunapuu, 2014, lk 160). Saadud tulemused esitatakse tabelite ja joonistena.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis selgitatakse teadusartiklite põhjal, milline on narkootiliste kui ka psühhotropsete ainete olemus ning miks on teadlikkuse tõstmine selles valdkonnas noorte seas oluline. Samuti tuuakse välja, millised on keelatud ainete tarbimist soodustavad ja piiravad tegurid. Teises peatükis analüüsitakse uuringus selgunud tulemusi. Koolidesse saadetud anonüümse küsimustiku vastuste põhjal selgitab autor välja, milline on noorte teadlikkuse tase seoses narkootiliste kui ka psühhotropsete ainetega. Küsimused on koostatud toetudes teooria osale. Küsimused hõlmavad noorte isiklikku kogemust, ainete kättesaadavust Tapa vallas, vahele jäämisega kaasnevaid karistusi, kui ka seda, milline on olnud teavitustöö koolide kui ka lapsevanemate poolt. Lisaks saavad noored hinnata erinevate ainete ohtlikkust toetudes enda arvamusele. Samuti toob töö autor uuringu osas välja ettepanekud, kuidas noorte teadlikkuse taset saaks tõsta.

1. NARKOOTILISTE JA PSÜHHOTROOPSETE AINETE OLEMUS JA TARBIMIST PIIRAVAD TEGURID

1.1. Narkootiliste ja psühhotropsete ainete olemus

Narkootikumid on illegaalsed psühhoaktiivsed ained, mis mõjutavad kesknärvisüsteemi tööd. Aineid saab valmistada looduslikul viisil, kuid need võivad ka olla sünteetilised. Psühhoaktiivsete ainete mõju võib olla igal inimesel väga erinev. Ained mõjutavad inimeste mõttemaailma, tundeid ja käitumist. Võib tekkida teine arusaam ümbritsevast maailmast. (Coomber, *et al.*, 2013, pp. 3-5) Ainete proovimisega alustatavad noored juba varakult (vt tabel 1 ja 2). Teismelised on uudishimulikud ning julged, mistõttu võivad juba esimese proovimise käigus oma teadmatuse tõttu elu ohtu seada. Samuti on keelatud aineid noortel iga aastaga kergem kätte saada (vt tabel 3 ja 4). Aineid tellitakse tumeveebi kaudu, et varjata oma identiteeti ning vältida karistusi.

Uimastid võivad olla ka legaalsed. Alkohol ja tubakas kuuluvad samuti uimastite alla, sest võivad tekitada sõltuvust. Nende tarvitamine ei ole aga täisealistele seadusega keelatud (Coomber, *et al.*, 2013, pp. 3-5).

Toime järgi jagunevad uimastid kolme rühma. Esimene rühm on depressandid, kuhu kuuluvad näiteks opioidid, rahustid ja alkohol. Depressantidel on aeglustav toime organismile, mistõttu muudavad nad inimest apaatsemaks, aeglustub südametöö ning hingamine. Nende tarvitamine põhjustab kiiret naudingut. Depressandid on väga sõltuvust tekitavad. (Harro, 2002, lk 56-75)

Teise rühma kuuluvad stimulandid, mis mõjuvad kesknärvisüsteemile ergutavalt. Nad elavdavad inimest ja panevad organismi kiiremini tööle. Stimulantide tarvitamise järgselt kogetakse energia ja meeleolu kasvu. Nad tõstavad vererõhku, kiirendavad pulssi kui ka hingamist. See omakorda võib viia insuldi tekkimiseni ning tekitab ka hingamisteede kahjustusi. (Freye, 2009, p. 115) Stimulandid on samuti väga sõltuvust tekitavad. Kui üldiselt loodud ained, nagu näiteks amfetamiin ja ecstasy on sünteetilised, siis kokaiin on närviorgani, mis on loodusliku päritoluga (Harro, 2002, lk 56-75).

Viimase rühma alla lähevad hallutsinogeenid. Hallutsinogeenid on ained, mis moonutavad taju ja tundeid ning kutsuvad esile meelepetteid. See tähendab, et inimesed kuulevad või näevad asju, mida ei eksisteeri. Inimesed võivad kuulda hääli, näha asju ja kogeda tundeid, mida tegelikult pole. Hallutsinogeenide sõltuvuse tekitamise võimalust loetakse mõõdukaks. (Harro, 2002, lk 56-75) Tuntuim aine, mis tekitab meelepetteid on LSD ehk lüsergiinhappe dietüülamiid.

Tabel 1. Esimest korda narkootikumide proovimise vanus soo järgi 2015. aastal (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, 2020; autori koostatud)

2015	Amfetamiin	Poisid	Tüdrukud
	Pole kunagi proovinud	97,96	97,72
	15	0,74	0,9
	16 või vanemalt	0	0,16
	Rahustid		
	Pole kunagi proovinud	93,55	86,87
	15	1,63	3,59
	16 või vanemalt	0,16	0,41
	Kanep		
	Pole kunagi proovinud	70,1	78,58
	15	11,03	9,12
	16 või vanemalt	1,06	0,73

Tabel 2. Esimest korda narkootikumide proovimise vanus soo järgi 2019. aastal (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, 2020; autori koostatud)

2019	Amfetamiin	Poisid	Tüdrukud
	Pole kunagi proovinud	97,1	96,9
	15	1,8	1,2
	16 või vanemalt	0	0,1
	Rahustid		
	Pole kunagi proovinud	88,3	82,3
	15	4,9	6,6
	16 või vanemalt	0,5	0,3
	Kanep		
	Pole kunagi proovinud	76,8	81,5
	15	9,4	8,5
	16 või vanemalt	0,7	0,7

2020. aastal tehtud Euroopa koolide uuringuprojektis alkoholi ja muude uimastite kohta selgus, et tavaliselt on narkootilisi ja psühhotroopseid aineid esimest korda proovinud 14-16 aastased noored. Peamine aine, mida prooviti, oli kanep. Sellele järgnesid erinevad rahustid. Tabelitest 1 ja 2 nähtub, et aastatega on suurenenud nende noorte osakaal, kes on amfetamiini proovinud. Samuti on näha, et noored on hakanud rohkem rahusteid tarvitama ja seda juba vähemalt 15. aastaselt. Tabeli 2 põhjal selgub, et 2015. aastal olid rahustite ja amfetamiini peamised tarbijad tüdrukud. Kanepit proovisid aga rohkem poisid. Tabelist 2 nähtub, et 2019. aastal on samuti amfetamiini ja rahusteid proovinud rohkem tüdrukud, kui poisid. Kanepiga, sarnaselt 2015. aastale, on peamised proovijad poisid.

Tabel 3. Kanepi, amfetamiinide, rahustite, ecstasy ja kokaiini kättesaadavus noorte seas 2015. aastal (Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas, 2020; autori koostatud)

	Aine		Poisid ja tüdrukud
2015	Kanep	Väga kerge kättesaadavus	9,6
	Amfetamiin	Väga kerge kättesaadavus	2
	Rahustid	Väga kerge kättesaadavus	6,4
	Ecstasy	Väga kerge kättesaadavus	2,7
	Kokaiin	Väga kerge kättesaadavus	2,1

Tabel 4. Kanepi, amfetamiinide, rahustite, ecstasy ja kokaiini kättesaadavus noorte seas 2019. aastal (Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas, 2020; autori koostatud)

	Aine		Poisid ja tüdrukud
2019	Kanep	Väga kerge kättesaadavus	9,4
	Amfetamiin	Väga kerge kättesaadavus	2,1
	Rahustid	Väga kerge kättesaadavus	6,6
	Ecstasy	Väga kerge kättesaadavus	4,7
	Kokaiin	Väga kerge kättesaadavus	2,5

Tabelites 3 ja 4 on välja toodud ainete kättesaadavus noorte seas. Võrreldes aastat 2015 aastaga 2019, on näha, et peale kanepi on kõikide teiste ainete kättesaadavus noortele

veelgi lihtsam. Oluliselt on tõusnud ecstasy kättesaadavus, seda nimelt on muutus 2,7%-lt 4,7%-le. Teised muutused on olnud väikesed, kuid siiski tõusutrendis. Tabelite põhjal võib järeldada, et narkootiliste ainete levimus on noorte seas laienenud ning seetõttu on aineid lihtsam kätte saada. Samuti luuakse pidevalt juurde veebilehti, kust saab aineid kergelt kätte, ilma oma identiteeti kellelegi avalikustamata. Seetõttu saavad sealt ka tellida noored, kes on veel isegi alaealised (Dawson, 2020, p. 358). Kõige tuntum veebileht, kust keelatud aineid tellitakse, on darkweb, ehk eesti keeles pimeveeb või tumeveeb. Üle poole pimeveebis sisalduvast sisust on ebaseaduslik. Seal on võimalik lisaks keelatud ainetele tellida palgamõrvareid, kaubelda lapspornoga või tegeleda inimkaubanduse või valeraha müügiga (Bradbury, 2014, pp. 14-17). Kogu ostlemine toimub seal krüptorahas.

Tänapäeval areneb tehnoloogia Eestis, kui ka mujal maailmas iga päevaga. Eestist on saanud e-riik, mis tähendab seda, et 99% avalikest teenustest on elanikkonnale kättesaadavad digitaalsel moel. E-riigi tõttu on teenuste kasutamine kui ka suhtlus tehtud võimalikult kiireks ja mugavaks. Osutatavad teenused on kujundatud bürokraatiavabaks, kuhu on loodud erinevad eeldused, et e-teenuste osutamine on muutunud intuiitivseks tegevuseks. (Tikerpe, 2018) Digitaliseeritud ühiskonnast ühe suurema osa moodustab internet.

Internet koosneb mitmest erinevast kihist. Kõige ülemise osa moodustab pinnavõrk, mis on indekseeritud. Sealt on kõige lihtsam informatsiooni leida, näiteks märksõna sisestamise teel Google otsingusse. Pinnavõrk hõlmab kogu teavet, kuhu pääseb igaüks ligi läbi tavalise brauseri. Info leidmine on väga kiire ning lihtne. (Finklea, 2017, pp. 2-15)

Teise kihi alla kuulub sügav veeb. Selle kaudu on informatsiooni saamine juba raskendatud. Tavaliste brauserite kaudu sinna ei pääse, sest veebikihi sisu ei ole indekseeritud. Selle tõttu ei ole süvaveebi suurust võimalik täpselt ka hinnata, kuid eeldatakse, et see on ligikaudu 4000-5000 korda suurem, kui pinnaveeb. Süvaveebis otsides on tihtipeale vaja parooli või võrgu luba ning tavaliste otsingumootorite abil infot leida pole võimalik. (Finklea, 2017, pp. 2-15)

Tumeveebis on informatsioon tahtlikult salastatud ning tegutsemine seal on väga keeruline, kui ei osata seda kasutada. Sinna pääseb ainult erilise tarkvara kaudu, näiteks nagu Tor ning eeldab samuti mitmeid paroole ning lubasid. Tavaliselt kasutataksegi tumeveebi ebaseaduslike tegevuste jaoks, sest nii ei jää tehingutest mingeid jälgi. Selle tõttu, et kogu tegevus on salastatud, on raske reaalselt hinnata, kui suures osas kasutatakse süvaveebi seaduslikuks või kui palju ebaseaduslikuks tegevuseks. (Finklea, 2017, pp. 2-15)

Lisaks eelnevatele kihtidele on teada, et on veel mitmeid kihte, mille kohta avalik info puudub, sest sinna pääsemine on väga keeruline ja salastatud. Seetõttu pole ka nende kihtide suurust võimalik täpselt hinnata. (Finklea, 2017, pp. 2-15)

Ostude eest tasumine toimub tumeveebis bitcoinides ehk krüptorahas, mis on detsentraliseeritud digitaalne valuuta. See põhineb ainult elektroonilistel kirjetel. Kõik tehingud toimuvad anonüümselt. See on turvaline digitaalvaluuta, mis võimaldab teha makseid, mis tahes kahe inimese vahel maailmas ilma valitsuse või regulatiivse järelevalveta. Bitcoin'i hankimiseks ja kasutamiseks vajalik tarkvara on tasuta ja kõigile kättesaadav. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2017)

Kui finantstehingus kasutatakse bitcoin'i, registreeritakse tehing avalikus pearaamatus, mida nimetatakse plokkahelaks (Finklea, 2017, pp. 2-15). Kui tehing toimub, kantakse see pearaamatusse, et takistada kasutajal bitcoin'i kaks korda kulutamast (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2017). Plokkahelasse salvestatud teabeks on ainult saatja ja saaja bitcoin-aadressid. Aadress ei tuvasta ühtegi konkreetset bitcoin'i, vaid identifitseerib konkreetse tehingu, et raha on liikunud (Finklea, 2017, pp. 2-15).

Kasutajate aadressid on seotud ja salvestatud nii nimetatud digitaalse rahakotiga. Selles rahakotis on kordumatu identifikaator, mis ei avalda selle omaniku identiteeti. Kui keegi omandab bitcoine, kas börsiveebisaitidelt või teise osapoolega sõlmitud tehingu kaudu, kantakse see tema rahakotti ja plokkahelat värskendatakse, et kajastada omanikuvahetust. Kui soovitakse tehingu eest maksta bitcoiniga, saadetakse võrgus sõnum, mis näitab, et bitcoin kantakse nende rahakotist müüja rahakotti. Võrk kinnitab, et nemad kontrollivad seda rahakotti ning ka seda, et ostja pole seda bitcoin'i juba kulutanud. Protsess on identne

olenemata tehingu olemusest – kas seaduslik või ebaseaduslik. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2017) Kui raha on üle kantud, toimetatakse pakk tellija poolt märgitud aadressile isegi siis, kui pakile ei ole märgitud saaja nime (Gibbs, 2011, p. 35).

Rahakott sisaldab isiklikku privaativõtit. See võimaldab isikul kulutada vastavast rahakotist bitcoine. Toimib sarnaselt nagu pangakaardiga makstes, kus peab sisestama parooli. Tehingute kontrollimiseks kasutatakse tehingu aadressi ja krüptograafilist allkirja. Rahakotti ega selle privaativõtit avalikus pearaamatus ei kajastata, seda privaatsuse tagamiseks. Seda rahakotti on võimalik hoiustada näiteks laua- või mobiilseadme tarkvaras või riistvaraseadmes. (Finklea, 2017, pp. 2-15)

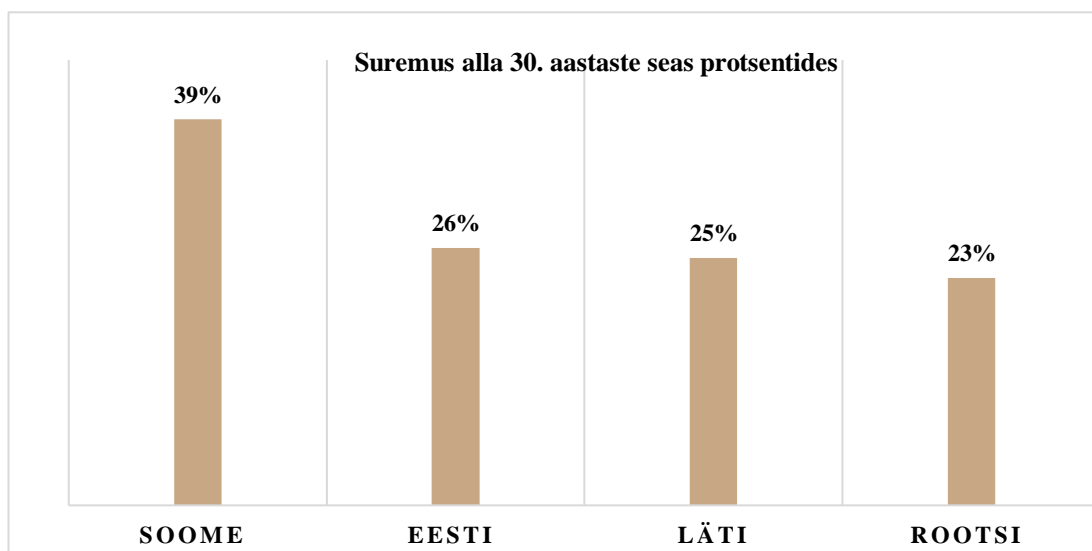
1.2. Kooliõpilaste teadlikkuse tase ning selle tõstmise olulisus

Teadlikkus on teadmine või arusaam, et midagi toimub või eksisteerib. Oskus märgata ümbritsevat ja sellest aru saada. Kui organism on millestki teadlik, suudab ta edukalt töödelda keskkonnast sissetulevat teavet ja reageerida sellele, samuti ka kohaneda sellega. Inimene saab teadlikuks, kui mõtleb stiimulite tajumise ja töötlemise üle (näiteks, „See toit maitseb hästi“ või „Ma näen punast autot“). Eneseteadlikkuse lõpptulemuseks on võime tegutseda ning teha järeldusi. (Morin, 2011, pp. 807- 823) Kõrge eneseteadlikkus aitab kaasa paremate otsuste tegemisele ning toob edu ja oodatud tulemusi. Annab rohkem enesekindlust ning võimaldab asju mõista erinevatest vaatenurkadest. Vabastab eeldustest ning eelarvamustest. Kui inimene on teadlik sellest, mis teda rahuldab, saab ta oma otsuse koos oma eelistustega vastavusse viia. Saadakse kindlustunnet, sest usaldatakse oma tugevusi ja andeid.

Noorte seas teadlikkuse tõstmine narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seas on oluline, sest vastasel korral võivad kaasneda kurvad tagajärjed. Erinevate narkootiliste ainete tarbimine võib saada saatuslikuks elule ja tervisele, kuid lisaks rikkuda noore inimese tuleviku, näiteks kriminaalkorras karistada saamise näol. Õpilastele ohukohtadest teavitamine aitab neil teha tervislikke ja ohutuid valikuid, tuvastada riske ning töötada välja strateegiaid, et valmistada neid ette võimalikeks takistusteks ja väljakutseteks.

Narkomaania on tänapäeval üks ohtlikumatest sotsiaalsetest probleemidest. Tarvitamise tagajärjel suureneb oht nakatuda HI-viirusesse, hepatiiti, kui ka erinevatesse vereringkonna haigustesse. Samuti suureneb kuritegude arv – vargused, röövimised, terrorism ja laieneb korruptsioon. (Киселёв, 2017, стр. 380)

Levinud terviseprobleemid, mis kaasnevad narkootikumide tarvitamisega, on nõrgenenud immuunsüsteem, südameprobleemid, teadvusekaotus, vaimse tervise probleemid, erinevad kopsuhaigused kui ka vähktõved. Lisaks terviseprobleemidele suureneb õnnetusjuhtumite, vigastuste ja surmade arv. Seda selle tõttu, et inimesed teevad segaduses olekus valesid otsuseid. Nõustatakse kaitsmata seksuaalvahekorraga või juhitakse joobeseisundis autot. (Tervise Arengu Instituut, ilmumisaeg märkimata)

Joonis 1. Uimastite tarvitamisest tingitud surmajuhtumid 2019. aastal Eestis, Soomes, Lätis ja Rootsis alla 30. aastaste inimeste seas. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021; autori koostatud)

Jooniselt 1 on näha, et Soomes on narkootikumide tarvitamise tõttu suurem noorte inimeste seas tunduvalt suurem, kui seda on Eestis, Lätis või Rootsis. Enamik uimastitarvitamisega seotud surmadest on näidatud riikides tingitud opioididest, peamiselt heroiinist, mida on tarvitatud koos teiste uimastitega. Samas on viimasel ajal hakanud ka muret tegema stimulantide kasutamine (kokaiin, amfetamiin) (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021).

Euroopa Liidus oli 2019. aastal üledoosist tingitud suremuse määr 15–64 aastaste seas hinnanguliselt 14.8 surmajuhtumit miljoni elaniku kohta. Kuigi keskmine surijate vanus

on 42 eluaastat ning liigub vananemise poole, teatati 2019. aastal Euroopa Liidus, Norras ja Türgis kokku 116 surmajuhtumist 15–19-aastaste seas. Mitmes riigis on 2012. aastaga võrreldes esinemissagedus jäänud stabiilseks või hoopis suurenenud. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021)

Koroonapandeemia on mõjutanud maailmamajandust, kuid on avaldanud ka suurt psühhosotsiaalset mõju tervele inimkonnale. Inimesed kannatavad vaimsete pingete all, mistõttu otsitakse lohutust alkoholist kui ka teistest mõnuainetest. Suurenenud depressiooni ja ärevuse tõttu, kasvas ka alkoholi kui ka uimastite tarvitamise osakaal. Ameerika Ühendriikides tehtud uuringus selgus, et pandeemia tõttu on suurenenud uimastite tarbimine noorte seas 11%. Samas ei leitud, et narkootikumide kui ka alkoholi tarbimine oleks suurendanud depressiooni või ärevuse ilminguid (Dodge, *et al.*, 2021, pp. 1-7) Psühhotroopsed ravimid aitavad kaasa inimese vaimse tervise parendamisele ning nende abil tekib hea enesetunne. Paljud noored vajavad psühhotroopseid ravimeid, et enda heaolu parandada ja muremõtetest eemale saada ning säilitada rahu (Steffenak, *et al.*, 2015, pp. 241-248).

Samuti selgus Ameerikas tehtud teises uuringus, et peale liikumiskiirangute kehtestamist riigis, suurenes keelatud ainete tellimine, mille eest sai tasuta krüptorahas. 2020. aasta veebruarist kuni märtsini oli tumeveebi narkokaubandus tõusuteel, kust peamiselt telliti kanepitooteid. Postisaadetiste osakaal, mis olid problemaatilised ning võeti vahele suurenesid 18%-lt 36%-le. Saadetised, mis võeti vahele ega jõudnudki tellijani, kasvasid 11%-lt 46% peale. Edukad tarded moodustasid ainult 21% kõikidest tehingutest. (Bergeron, *et al.*, 2020, pp. 1-3) Tumeveebist tellides ei ole oluline vanus, seega ka alaealistel on väga lihtne keelatud aineid endale tellida.

Eestis tehti Tervise Arengu Instituudis uuring, mille eesmärk oli välja selgitada koroonapiirangute mõju narkootikumide tarvitamisele. Uuringus osalesid 12 kuu jooksul narkootikume tarvitanud Eesti inimesed, kellest pea 90% olid viimase 30 päeva jooksul narkootikume tarvitanud. 76% vastajaist tarvitas viimase 30 päeva jooksul kanepit, sellele järgnesid ecstasy ning amfetamiinide tarvitamine, kumbki 26%, ning kokaiini tarvitamine 13%. (Tervise Arengu Instituut, 2020)

Kolmandik uuringus osalenutest vastas, et koroonapiirangud nende narkootikumide tarvitamist ei muutnud. Üle kolmandiku oli neid, kes tarvitamist vähendasid või üldse

tarvitamise lõpetasid. Sagedamini hakkas narkootikumide tarvitama neljandik vastanutest. Piirangute ajal olid inimesed kodusemad ja tarvitamise vähenemist soodustasid vähenenud tarvitamis- ja ostmisvõimalused, mida nimetas 34 ja 27% vastajaist. Samuti olid mõjutajateks majanduslikud tegurid. Igavust nimetas narkootikumide tarvitamise suurenemise põhjusena 77 ning ärevust 44% vastajaist. (Tervise Arengu Instituut, 2020)

Narkootikumide tarvitamise viis, nende puhtus, kogus ja hind püsisid enam kui poolte vastajate seas muutumatutena. Kaks kolmandikku vastanutest soetas või püüdis soetada eriolukorra ajal narkootikumide. Enim hangitud uimastiks oli kanep. Vaid viiel protsendil soovijatest ei õnnestunud narkootikumide endale soetada. Enam kui poolte vastanute jaoks muutusi narkootikumide hankimise viisis ei toimunud. 14% vastanutest hankis suuremaid koguseid, 12% kasutas teist vahendajat ja 10% soetas endale aineid sagedamini. Vastupidiselt 8% uuringus osalenutest hankis narkootikumide harvemini, 5% väiksemaid koguseid ja 5% katkestas narkootikumide soetamise piirangute ajal. (Tervise Arengu Instituut, 2020)

1.3. Keelatud ainete tarbimist soodustavad ja piiravad tegurid

Narkootikumide tarbimist soodustavaid tegureid on palju erinevaid. Peamine põhjus, mida tõi välja Eesti Politsei- ja Piirivalveamet, on näiteks uudishimu. Toodi välja ka, et levinud teguriteks on sõprade eeskuju ning tahe reaalsusest põgeneda. Stressi, viha ja depressiooniga vaevlevad noored otsivad lohutust narkootikumidest, et korraks paremasse maailma suunduda. (Politsei- ja Piirivalveamet, 2021)

Narkootiliste ainete tarbimine tekitab inimeses parema enesetunde ning lisab enesekindlust. Seetõttu kasutatakse stimuleerivaid uimasteid selleks, et elavdada närvisüsteemi. Vastupidiselt rahustava toimega ained on kanep ja alkohol. Enim tarvitavad noored kanepit, sest see aitab tunda ennast paremini ja lõõgastunult, kui oled depressioonis. (Boys, *et al.*, 2001, pp. 457-469)

Piiravad tegurid, mis mõjutavad noorte seas narkootiliste ja psühhotropsete ainete tarvitamist, on näiteks hirm kahjustada tervist. Kardetakse saada jäädavaid kahjustusi või surra. Vanemad inimesed tunnevad vähem muret kõrvalmõjude pärast. (Fountain, *et al.*, 2009, pp. 339-353)

Fentanüüli tarvitamine põhjustab raskeid hingamisteede haigusi kui ka kahjustab kesknärvisüsteemi, mis võib viia depressioonini. Kanadas tehtud uuringus selgus, et 2006 aasta peamine surmapõhjus oli fentanüüli üledoos. Tarbijateks olid peamiselt mehed, kelle vanus jääb alla 35 eluaasta. Fentanüüli üleannustamise tõttu satub erakorralise meditsiini osakonda rohkem noori inimesi, kui neid, kellel on heroini üledoos. Inimese elu on tunduvalt keerulisem pärast fentanüüli üledoosi korral ning seetõttu on ka sellesse suremus suurem. (Mellar & Bertrand, 2020, pp. 612-616) Kuigi tegu on väga ohtliku ainega, tarbitakse neid ikka, sest saadav mõnutunne ja eufooria ületavad hirmu.

Tegur, mis pärsib narkootikumide tarvitamist, on hind. Narkootikumid on väga kallid ained ning nende hind sõltub toote puhtusest. Soodsamatele ainetele lisatakse koguse näiliseks suurendamiseks erinevaid lisaaineid, mis võivad kaasa tuua lisaohete tervisele (Robson, 2009, p. 21). Seetõttu, et endale ainet ikkagi soetada, otsustavad noored sünteetiliste ainete kasuks, millel puuduvad kliinilised andmed koostisosade kohta (Karila, *et al.*, 2012, pp. 664-666). Keelatud uimastid on kallid ning sõltuvuses olevad uimastitarbijad hakkavad ebaseaduslike uimastite rahastamiseks kasutama kuritegevust. Õigusrikkumiste määr on uimastisõltlastest kurjategijate seas palju kõrgem kui nende seas, kes ei sõltu illegaalsetest uimastitest. Austraallased eeldavad, et kui osaliselt legaliseerida keelatud ained, langeks ka õigusrikkumiste määr. (Weatherburn, 2014, pp. 176-189)

Selle tõttu, et puhtad narkootikumid on väga kallid, ei ole noortel piisavalt raha, et neid endale soetada. Selle tõttu riskivad oma tervisega veel enam ning hakkavad kasutama sünteetilisi aineid. Ainete tarbimisel tekib sõltuvus kiiresti ning pidevalt ennast puhaste ainetega varustamine käib noortel üle jõu. Austraalia kriminoloogia instituudi andmetel, maksab üks gramm fentanüüli keskmiselt 99 kohalikku dollarit (ligikaudu 70 eurot) (Broadhurst, *et al.*, 2020, pp. 1-11). Fentanüüli ostmine käest kätte on kallim ning summad võivad grammi kohta mitmekordistuda. Noortel ei ole enamasti nii palju vaba raha ning otsustatakse sünteetilise aine kasuks.

Viimasel ajal on levinud fentanüüli erinevad analoogid, kuhu sisse on lisatud kriiti või glükoosipulbrit. Vähemalt 80% Eestis toimuvatest üledoosidest tingitud surmadest on

põhjustatud fentanüüli või mõne tema analoogi poolt. Igal aasta sureb Eestis fentanüüli üledoosi tagajärjel üle saja inimese (Tervise Arengu Instituut, ilmumisaeg märkimata).

Hirmutunne võib vähendada narkootiliste ainete levikut noorte seas. Peamiselt tellitakse narkootikume posti teel, et varjata oma identiteeti. Narkootikumidega seotud karistusmäärasid reguleerib Eestis karistusseadustik (§ 183–190). Seaduse silmis on kõigi narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemine karistatav. Käitlemine on narkootiliste või psühhotroopsete ainete või lähteainete omamine, valdamine, vahendamine, tarbimine, kasvatamine, korjamine, valmistamine, tootmine, töötlemine, pakkimine, säilitamine, hoidmine, laadimine, vedu, tolliprotseduuri transiidi rakendamine, tasu eest või tasuta tarnimine kolmandale isikule. (Karistusseadustik, 2002)

20. sajandi alguses hakati üle maailma keelustama psühhoaktiivsete ravimite kasutamist meelelahutuslikel eesmärkidel, seda nende ohtlikkuse tõttu. Peaaegu kõik riigid allkirjastasid sellised lepingud ning hakkas kehtima ülemaailmne uimastikeeld. Austraalia matemaatik Weatherburn väidab, et uimastite keelamine ei vähendanud uimastite tootmist, uimastitarbimist või uimastitega seotud kahjusid. Samuti ei ole ta tõendanud, et soovimatud negatiivsed tagajärjed oleksid muutunud tagasihoidlikumaks. Uimastiturud on vastupidiselt laienenud ning muutunud isegi ohtlikumaks. Psühhoaktiivsete ainete arv Euroopa Liidus oli 2009. aastal 24, mis tõusis 2012. aastal 73 peale. Peale seda, kui kolm Aasia riiki oopiumi keelustasid, kadus selle suitsetamine kümne aasta jooksul, kuid asendus leiti kiiresti. Hakkas laienema heroini süstimine. Selle põhjal saab järeldada, et uimastite keelamise protsess on läbi kukkunud. (Wodak, 2014, pp. 190-201)

Uimastite keelustamine on kulukas protsess. On hinnatud, et Austraalia kulutab igal aastal 432–707 miljonit dollarit uimastialaste seaduste täitmiseks. Sellest hoolimata kasutab ligikaudu iga kümnes üle 14-aastane austraallane ebaseaduslikku uimastit vähemalt kord aastas. Ligi 40% on enda eluetapil proovinud mõnda keelatud ainet. Töövõimetus muudab illegaalsete uimastite tarvitamise palju raskemaks, kuid puuduvad tõendid selle kohta, et uimastitarbijate vangistamine mõjutaks nende uimastite tarvitamise harjumust. Ollakse arvamusel, et vangistuse määramisel pole mingit mõju. Seevastu on tõendeid selle kohta, et kriminaalkorras süüdimõistmine või vanglakaristus võib tõsiselt kahjustada inimese tulevaid sissetulekuid ja töövõimalusi. (Weatherburn, 2014, pp. 176-189)

2. TAPA VALLA NOORTE KOKKUPUUDE NARKOOTILISTE JA PSÜHHOTROOPSETE AINETEGA

2.1. Andmete kogumise ja analüüsi meetodika

Selles alapeatükis antakse ülevaade lõputöö raames kasutatud andmete kogumise ja analüüsi meetodikast. Lõputöös kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit.

Kvantitatiivse uurimistöö eesmärk on saada võimalikult objektiivseid statistiliselt usaldusväärseid empiirilisi andmeid piiritletud objektide kohta. Uurimise objektiks on reaalse maailma nähtus, milleks on selle töö puhul Tapa valla koolide noorte teadlikkus. Kvantitatiivse uurimismeetodiga kirjeldatakse uudseid olukordi ja nähtusi. Andmete kogumine on vastavalt uurimistöö eesmärgile süstemaatiline, see tähendab, et on paika pandud, kelle seas teadlikkust uimastite kohta uuritakse. (Burns & Crove, 2005) Kogu andmestik on arvuline ning tulemused esitatakse tabelite ning joonistena, et anda parem ülevaade. Tulemused on kirjas sagedus- ja protsentjaotuses. Uuringu tulemusi analüüsitakse Excelis. Tabelite ja jooniste abil paneb töö autor küsimuste tulemused tervikuna kokku ning esitab visuaalse ja analüüsitud sisu ka tekstina.

Lõputöös kasutatakse mugavusvalimit. See tähendab, et liikmed kaasatakse nii-öelda mugavalt, uurijale kergesti kättesaadavate huvialuste hulgast (Õunapuu, 2014, lk 142). Selle töö puhul on küsimustikule vastajateks valitud 9.-12. klassi Tapa valla õpilased. Autor kasutas mugavusvalimit selle tõttu, et nende koolide õpilasteni oli lihtne ligipääs.

Autor kasutas lõputöö andmekogumismeetodina anonüümset ankeetküsimustikku, mis viiakse läbi Tapa valla koolide noorte seas. Küsimustele vastamine on vabatahtlik ning tulemusi analüüsitakse üldiselt, mitte individuaalselt. Autor keskendub küsimustega sellele, et milline on olnud noorte kokkupuude keelatud ainetega. Samuti, kas teatakse kaasuvaid tagajärgi nii narkootiliste ainete tarbimisega kui ka tellimisega. Lisaks uurib autor noortelt ennetustegevuse kohta, et kas see on olnud piisav või mis on jäänud ennetamises puudu.

Andmete kogumine interneti vahendusel on kõige tõhusam viis, sest küsimustik jõuab kiiresti vajalike inimesteni. Samuti sellisel moel andmete kogumisega tekib vähem hooletusvigu, sest ei pea saadud tulemusi käsitsi ümber kirjutama, vaid need on juba vastaja poolt arvutisse sisestatud. (Regmi, *et al.*, 2016, pp. 640-644) Küsimused koostati Google Forms keskkonnas ning saadeti e-kirja vahendusel kahte Tapa valla kooli – Tapa Gümnaasium ja Tamsalu Gümnaasium.

Vastavalt 24.01.2022 Andmekaitse Inspeksioonile esitatud päringule, et millised andmekaitseadused kehtivad anonüümse küsitluse läbiviimisel, sai autor 26.01.2022 vastuskirjast nr 2.1.-5/22/246 teada, et anonümiseeritud andmeid ei loeta isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses isikuandmeteks ning kui on tegemist anonümiseeritud andmete kasutamisega, siis ei ole uuringu tegemiseks vaja ka eetikakomitee või inspeksiooni luba. Silmas tuleb pidada ainult seda, et õpilasi poleks võimalik kellelgi tuvastada ning peale uuringu lõppu tuleb hävitada andmed.

Selleks, et selgitada välja kooliõpilaste teadlikkus narkootiliste kui ka psühhotropsete ainete kohta, saatis autor koolide õppealajuhatajatele anonüümse küsimustiku lingi koos Andmekaitse Inspeksiooni vastuskirjaga, et saada neilt luba uuringut õpilaste seas läbi viia. Vastust ei tulnud ning autor pöördus mõlema kooli direktori poole, kes jagasid kooliõpilastele küsimustikud laiali. Algselt saadi kokku 54 vastust, mistõttu otsustas autor saata veel ühe meeldetuletuse koolidesse, et kõik, kes soovivad ning pole veel vastanud, saavad seda teha. Küsimustik oli avatud viis päeva ning kokku saadi 94 vastust.

Tapa valla koolide õpilastele saadetud ankeet koosneb 26-st küsimusest ning küsimustiku lõpus olevast lisaküsimusest (lisa 2), kus vastaja saab kirjutada enda kommentaarid või ettepanekud. Küsimused valiti selle järgi, kuidas oleks kõige täpsem hinnata õpilaste teadlikkust keelatud ainete osas ning samuti oleksid esitatud võimalikult lihtsalt ning arusaadavalt. Küsimustel olid valikuvariandid, kus iga õpilane sai valida ühe või mitu sobivat vastust. Valikuvastustega küsimuste juures leidis ka valik „Muu,“ kui õppur ei leidnud sobivat vastust eelnevate valikute seast. On ka küsimusi, mis täiendavad eelnevat küsimust, kus valikuvastus puudub ning õpilane sai kirjutada endale sobiva vastuse. Küsimustikule vastamine oli vabatahtlik ning on autori poolt koostatud toetudes teooria osale.

Küsimustiku esimeses osas on üldandmed, kuhu õppur sai märkida oma vanuse, soo ning kooli, milles ta parasjagu õpib. Sisu osas leidub küsimusi narkootikumide ja psühhotroopsete ainete tarbimise kohta, nende leviku kohta Tapa vallas ja keelatud ainete tellimise kohta. Samuti uurib autor, palju noored üldse teavad mingist narkootilisest aineist ning milline on olnud nende kokkupuude. Lisaks ka seda, kas õpilased on kursis, mis võib kaasneda keelatud ainete tellimisega. On küsimusi sellest, palju noortele on üldse erinevaid kanaleid pidi keelatud ainetest räägitud. Noored saavad ankeedis hinnata enda arvamuse põhjal ka erinevate keelatud ainete ohtlikkust ning vastata, millist mõju on ainete tarvitamisele avaldanud koroonaviirus.

2.2. Küsitluse tulemused

Selles osas analüüsis autor Tamsalu ja Tapa Gümnaasiumi 9.-12. klassidele saadetud küsimustiku (lisa 2) tulemusi. Eesmärgiks oli saada teada, millisel tasemel on koolinoorte teadlikkus seoses keelatud ainetega. Küsimustikus osales kaks kooli ning kokku 94 õpilast, kellest 61 (64,9%) olid naissoost ning 33 (35,1%) meesoost. Vanuseliselt jaotusid õpilased vahemikku 15-20 aastat.

Tabel 5. Vastanute vanuseline jaotus (autori koostatud põhinedes õpilaste vastustel)

Vanus	15	16	17	18	19	20
Vastanute arv	14	18	32	18	11	1

Tabelist 5 nähtub, et kõige aktiivsemad vastajad olid 17-aastased noored ning ainult üks vastajatest on 20-aastane. Tapa Gümnaasiumist vastas kokku 57 õpilast, mis moodustas 60,6% kõikidest vastajatest ning Tamsalu Gümnaasiumist oli vastajaid 37 kooliõpilast.

Autor uuris noortelt, et kas nad on kunagi proovinud narkootilisi aineid. 72 õpilast vastasid, et ei ole mitte kunagi keelatud aineid proovinud. Selline vastus moodustas 76,6% kõikidest vastustest. 22 õpilast siiski olid oma elus vähemalt korra narkootilisi aineid proovinud. Need õpilased, kes vastasid, et nad olid oma elus keelatud aineid proovinud, said lisaks ühe avatud küsimuse. Lisaküsimusega soovis autor teada saada,

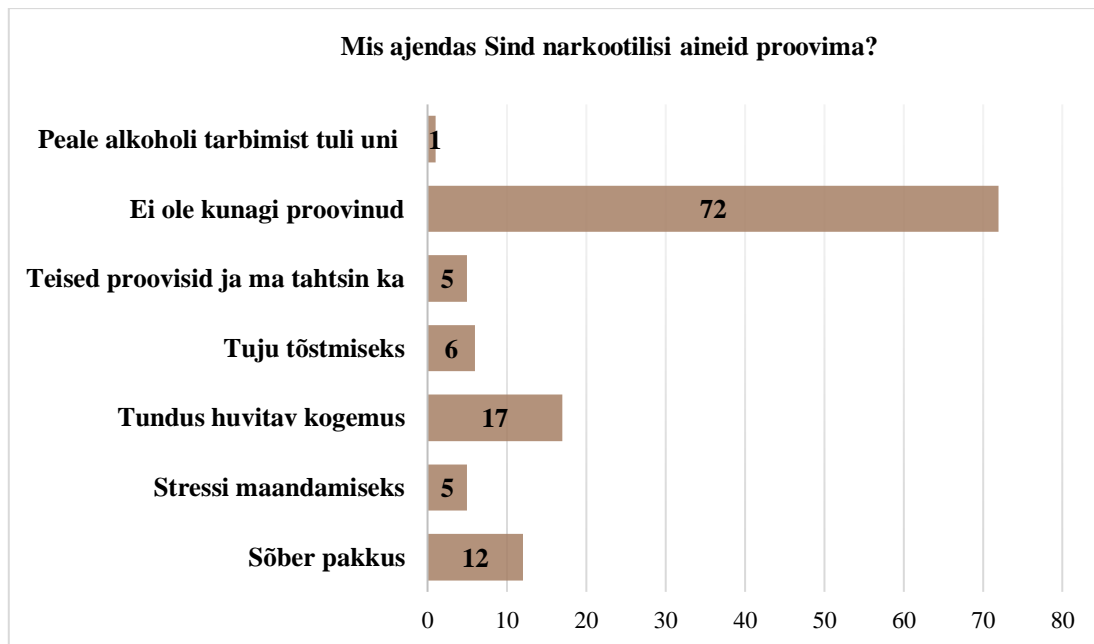
milliseid narkootilisi aineid noored proovinud on. Tabelis 6 on välja toodud õpilaste seas enim proovitud ained.

Tabel 6. Narkootilisi aineid proovinud kooliõpilased (autori koostatud küsitluse vastuste põhjal)

Aine nimetus	Kanep	Amfetamiin	Ecstasy	LSD	Kokaiin	Ketamiin	Seened
Proovinud õpilaste arv	8	4	4	1	1	1	1

Tabelist nähtub, et kanep on peamine aine, mida noored on proovinud. Järgnevad populaarsed ained kooliõpilaste seas on amfetamiin ning ecstasy. Narkootilised ained, mida on vähem proovitud, on LSD, kokaiin, ketamiin ning psilotsiini või psilotsübiini sisaldavad seened. Vastati ka, et on proovitud erinevaid opioide ning stimulante, kuid konkreetseid aineid õpilased välja ei toonud.

Põhjuseid, mis ajendasid noori narkootilisi aineid proovima, on mitmeid. Küsimusele, mis viis kooliõpilased narkootiliste ainete proovimiseni, said õpilased valida ühe või mitu väidet, mis kehtisid nende kohta. Samuti said lisada puuduva variandi, kui ei leidnud esitatud valikutest õiget. Joonise 2 põhjal on näha, et 72 õpilast vastas, et ei olegi kunagi narkootikume proovinud. Nende seas, kes ikkagi on keelatud aineid proovinud, oli kõige levinud vastus, et seda tehti huvitava kogemuse saamiseks. Selliselt vastas 17 õpilast, mis teeb 18,1% kõikidest vastustest. Järgneva põhjusena toodi välja, et sõber pakkus ning seetõttu otsustati narkootilise ainega katsetada. Sellise vastuse andsid 12 õpilast ehk 12,8% kõikidest vastanud noortest. Vastati ka, et narkootilisi aineid prooviti stressi maandamiseks, tuju tõstmiseks kui ka selleks, et sõbrad proovisid ning tema tahtis ka. Üks õpilane lisas, et tal tekkis alkoholi tarbimisest uni ja vajas ergutust ning seetõttu otsis lahendust narkootilisest ainest.

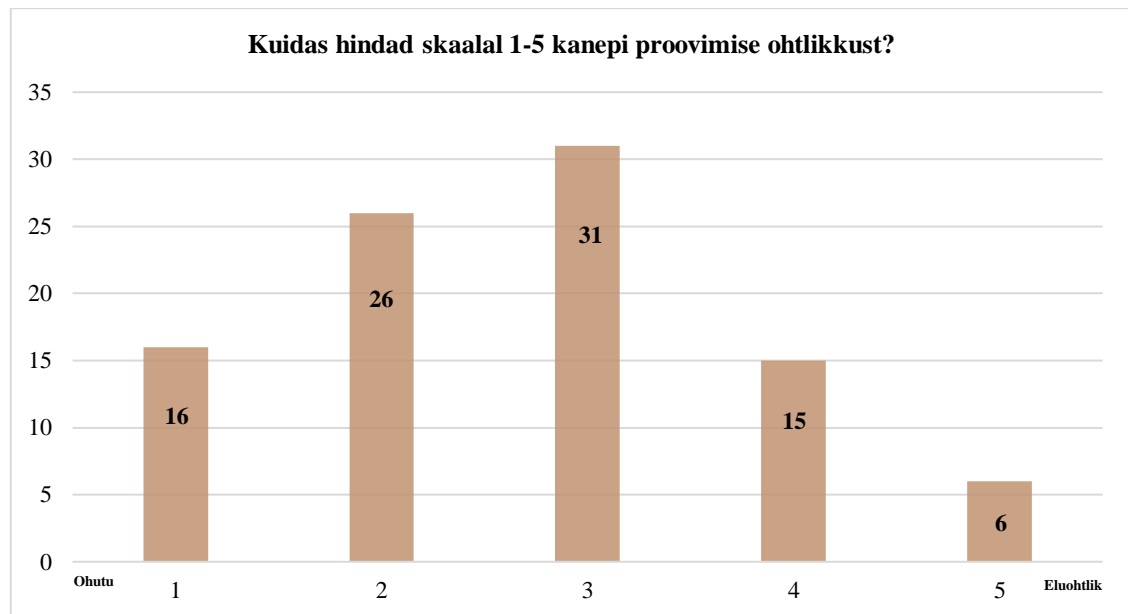
Joonis 2. Põhjused, miks õpilased narkootilisi aineid proovisid (autori koostatud)

Eelnevalt töös on mainitud, et 72 uuringus osalejat polnud ise mitte kunagi narkootilisi aineid proovinud. 22 õpilast olid keelatud aineid siiski proovinud. Uuringu käigus selgus, et kuigi paljud õpilased ise pole aineid kunagi proovinud, teab 74 kooliõpilast siiski kedagi oma tutvuskonnast, kes on tarvitanud või tarvitab keelatud aineid. Ainult 20 õpilast, mis moodustab 21,3% ei tea kedagi enda sõpradest või tuttavatest, kes aineid ei tarvitaks.

Uuringu ankeedis oli õpilastele esitatud küsimus, kas koroonaviirus on nende narkootiliste ainete tarbimisharjumusi kuidagi mõjutanud. 58 õpilast vastasid, et ei tarbi üldse keelatud aineid. 33 õpilast valisid vastuseks, et viirus ei ole kuidagi nende tarbimisharjumust mõjutanud. Üks õpilane nentis, et on viiruse tõttu hakanud rohkem tarbima ning vastupidiselt on ka üks õpilane vastanud, et on just vähem hakanud tarbima keelatud aineid. Samuti märkis lisaks üks õpilane, et kuidagi on ikka viirus tema tarbimist mõjutanud, kuid jättis detailid täpsustamata.

Autor küsis õpilastelt, et miks nad otsustasid aineid läbi interneti tellida. Esitatud oli mitu valikuvarianti: sealt on lihtne tellida, nii ei jää vahele, ostan ainult käest kätte ning ei ole internetist kunagi tellinud. 82 õpilast vastas, et ei ole interneti teel mitte kunagi tellinud. Viis õpilast valisid valikuvariandiks, et ei telli interneti teel, vaid ostavad ainult käest kätte. Ülejäänud valikuvariante ükski õpilane ei valinud.

Järgnevalt esitas autor kooliõpilastele mitu skaalat, kus igaüks sai hinnata enda arvamuse põhjal keelatud ainete ohtlikkust. Esimeseks hinnatavaks aineks oli kanep (joonis 3). Samuti soovis töö autor teada, kui ohtlikuks peavad noored amfetamiini (joonis 4) ning MDMA-d ehk ecstasyt (joonis 5).

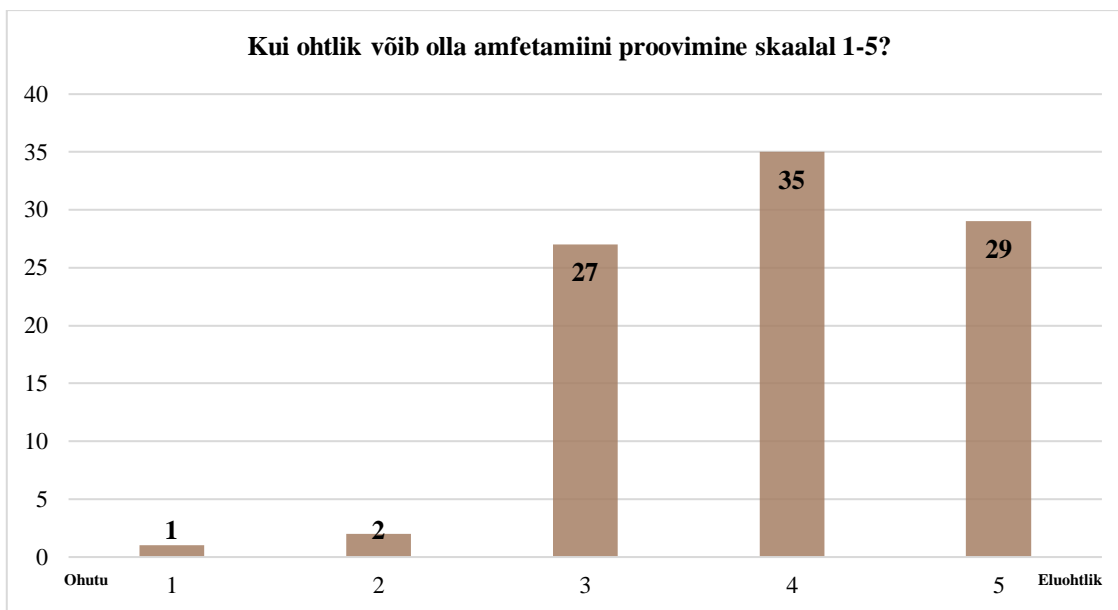

Joonis 3. Kanepi ohtlikkuse hindamine (autori koostatud)

94 õpilase seast 31 hindasid kanepit neutraalseks aineks. See tähendab, et pole eluohtlik, kuid ka täiesti ohutu ei ole. Eluohtlikuks peab kanepi proovimist ainult kuus õpilast. Täiesti tervisele ohutuks hindas kanepit 16 noort. Joonise põhjal võib järeldada, et kooliõpilased peavad kanepit siiski pigem ohutuks aineks, kui ohtlikuks.

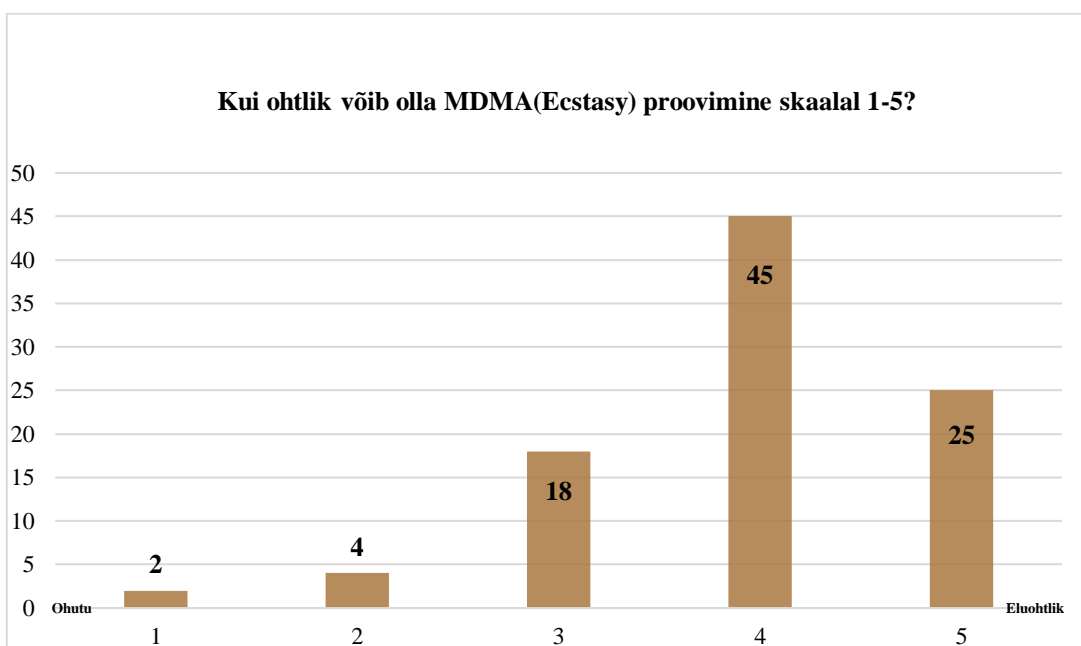
Järgnevalt uuris töö autor, kui ohtlikuks peetakse amfetamiini. Selgus, et seda ainet peavad noored proovimiseks tunduvalt ohtlikumaks, kui peetakse kanepit. Jooniselt 4 on näha, et ainult üks õpilane hindas amfetamiini proovimist täiesti ohutuks. 29 noort (30,9%) hindasid aine esmakordset proovimist eluohtlikuks. Viie palli süsteemis nelja palliga hindas amfetamiini 35 (37,2%) õpilast. See tähendab, et aine proovimist peetakse väga ohtlikuks, kuid ei lõppe surmaga. 27 noort valisid, et aine ohtlikkus tervisele on neutraalne. Sellest valikust saab eeldada ka seda, et õpilased ei ole tegelikult teadlikud, mis võib kaasneda amfetamiini esmakordse proovimisega ning seda, et tegu ei ole ohutu ega neutraalse ainega.

Joonis 4. Amfetamiini proovimise ohtlikkus (autori koostatud)

Viimane aine on MDMA ehk ecstasy, mille kohta autor soovis teada noorte hinnangut seoses selle ohtlikkusega. Joonise 5 põhjal on näha, et 45 õpilast (47,9%) hindasid ainet väga ohtlikuks, kuid mitte eluohtlikuks. 25 õpilast peavad aine proovimist siiski eluohtlikuks. 18 noort arvasid, et aine ohtlikkuse tase on neutraalne. Kõikide vastajate seast arvas ainult kaks õpilast, et tegu on täielikult ohutu ainega, mis tervist esmakordsel aine proovimisel üldse ohtu ei sea. Neli õpilast hindasid ainet pigem ohutuks, kuid kerget negatiivset mõju võib tervisele siiski avaldada.

Joonis 5. MDMA proovimise ohtlikkuse hindamine (autori koostatud)

Töö autor soovis kooliõpilaste käest teada, kas neile on koolis kui ka kodus narkootiliste ainete ohtlikkusest räägitud ning mis mahus seda tehtud on. Tabelisse 7 on kokku koondatud õpilaste vastused nii koolis kui ka kodus räägitu kohta.

Tabel 7. Kodus ja koolis narkootilistest ainetest rääkimine (autori koostatud õpilaste vastuste põhjal)

	Kool	Kodu
On räägitud, aga vähe	70	51
Ei ole üldse räägitud	6	27
Väga palju on räägitud	16	16
Ei mäleta	1	0
Piisavalt on räägitud	1	0

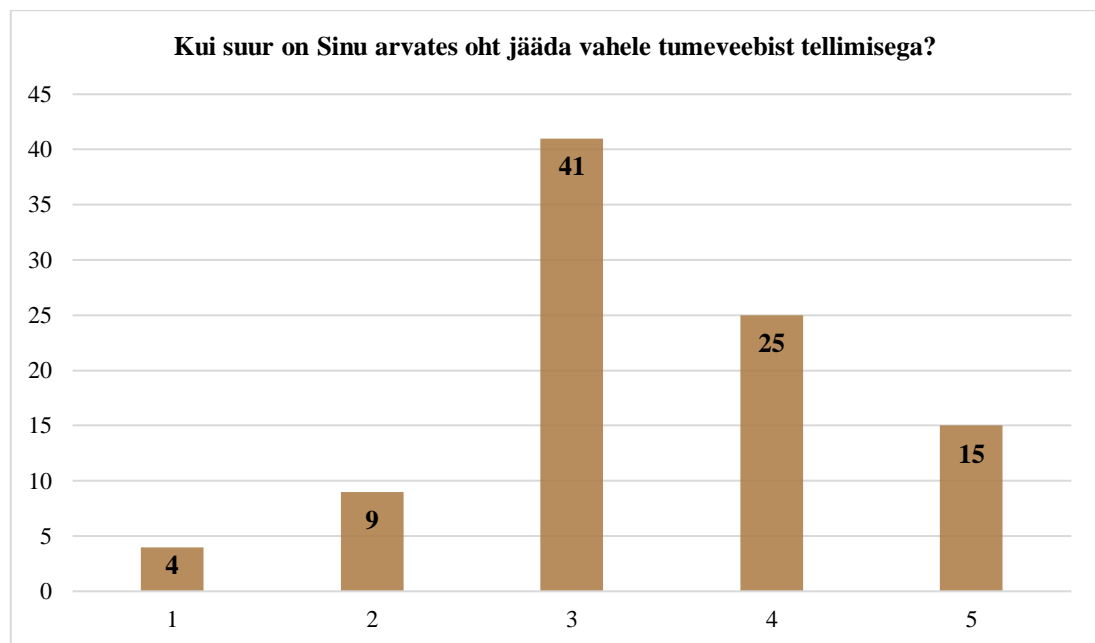
Tapa kui ka Tamsalu Gümnaasiumi õpilased tõid välja, et koolides on seda teemat puudutatud, kuid palju sellest räägitud ei ole. Selliselt arvasid 70 õpilast kõikidest vastanutest. Kuus õpilast mõlema kooli peale kokku tõid välja, et neile ei ole koolis sellest üldse räägitud. 16 noort märkisid, et nende jaoks on narkootilistest ainetest koolides väga palju juttu tehtud. Vastajatest üks õpilane tõi välja, et ta ei mäleta, kas seda teemat on koolis käsitletud. Samuti üks õppur lisas, et tema jaoks on koolis piisavalt räägitud keelatud ainetest ja nende ohtlikkusest.

Selgus, et kodudes räägivad lapsevanemad noortele vähem narkootilistest ainetes kui seda tehakse koolis. 27 õpilast nendivad, et neile ei ole kodus üldse sellest teemast räägitud. 51 õppurit teab, et neile on vanemad sellest rääkinud, kuid on seda tehtud väga vähesel määral. 16 noort arvasid, et neile on koduseinte vahel juba palju keelatud ainetest räägitud. Tabelist on näha, et valik „väga palju on räägitud,“ on jagunenud võrdselt. See tähendab, et 16 õpilast arvasid, et nii koolis kui ka kodus on räägitud sellel teemal väga palju.

Selle tõttu, et tumeveeb on populaarne platvorm, kust saab tellida narkootilisi kui ka psühhotropseid aineid, ilma et keegi identiteeti tuvastada saaks, uuris autor noortelt, milline on olnud nende kokkupuude tumeveebiga. Küsimus koosnes neljast valikust, kuid

õpilased said lisada ka oma variandi, kui nad ei leidnud valikute seast endale sobivat. 94 noore seast vastas 72 õpilast, et neil ei ole olnud mingit kokkupuudet tumeveebiga. Õpilastele oli esitatud üks valikutest „olen tellinud sealt,“ ning seda ei valinud ükski õppur. Kuus õpilast vastas, et endal kokkupuudet ei ole, kuid teavad sealt tellivaid sõpru. 10 noort teadsid, millise veebileheküljega on tegu, kuid isiklik kokkupuude puudub. Kuus õpilast vastasid, et ei tea millega on üldse tegu.

Täiendavalt uuris autor, et milline on vastaja arvates oht jääda vahele tumeveebist tellimisega. Õpilastele anti valikusse skaala 1-5, kus pidi hindama vahele jäämise ohtu. Valik 1 tähendas, et ei ole üldse ohtu vahele jääda ning valik 5, et oht on väga suur.

Joonis 6. Tumeveebist tellimisega vahele jäämise võimalus (autori koostatud vastuste põhjal)

Jooniselt 6 on näha, et 41 õpilast (43,6%) pidasid ohtu neutraalseks. See tähendab, et võib vahele jääda, aga ei pruugi. 25 noort arvasid, et vahele jäämise tõenäosus on suur, kuid samas ei ole võimatu tellida selliselt, et vahele ei jääks. 15 kooliõpilast olid arvamusel, et oht on tumeveebist tellides väga suur ning vahele jäämine on garanteeritud. Ainult neli õpilast hindasid veebileheküljelt tellimisega vahelejäämise võimalust pea olematuks. Üheksa inimest hindasid vahele jäämise võimalust väikeseks, kuid mitte päris olematuks.

Autor oli peamiselt keskendunud oma uuringus narkootilistele ainetele, kuid uuris ka noortelt nende harjumusi seoses psühhotroopsete ainetega. Alustuseks soovis töö autor

teada, kas noored on üldse tarvitanud kunagi rahusteid. Tulemused jagunesid selliselt, et 94 õpilase seast 70 (74,5%) ei ole oma elus kunagi rahusteid tarbinud ning 24 noort (25,5%) on seda teinud. Täiendavalt soovis autor teada, mis põhjusel on noored rahusteid tarbinud. 69 õpilast vastasid, et ei ole kunagi rahusteid tarvitanud. 16 õpilast tarbisid rahusteid stressi kui ka ärevuse maandamiseks. 13 noort valisid valikute seast välja, et neile soovitas arst neid tarbida. Kaks õpilast nentisid, et tahtsid lihtsalt proovida. Üks õpilane tõi lisavalikuna välja, et tal oli raske magada, mistõttu pidi hakkama rahusteid tarbima.

Kooliõpilastele oli esitatud küsimus, et kas nad teavad, mis aine on XANAX. 94 õpilase seast 66 noort vastasid, et teavad. 28 õpilast ei teadnud, millise ainega on tegu. Selle tõttu, et tegu on populaarse rahustiga, soovis autor teada, kas sellest on teadlikud ka Tapa valla noored.

Narko.ee on peamine lehekülg Eestis, kust saab infot kõige kohta, mis käsitleb narkootikume. See on kokku pandud koostöös Tervise Arengu Instituudi kui ka Politseija Piirivalveametiga. Autor soovis uuringus osalejatelt teada, kas noored on sellisest veebileheküljest kuulnud. Järgneval joonisel on näha, kuidas tulemused jaotusid.

Joonis 7. Noorte teadlikkus veebileheküljest narko.ee (autori koostatud)

Jooniselt 7 on näha, et vastused jagunesid peaaegu võrdselt. 31 õpilast ei teadnud sellest veebileheküljest midagi. Vastupidiselt on 31 teist noort seda lehekülge uurinud. 32 kooliõpilast vastasid, et on sellest leheküljest küll teadlikud, kuid ise seda külastanud või uurinud ei ole.

Lõputöö põhineb noorte teadlikkusel Tapa vallas seoses narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega ning töö autor soovis teada õpilaste arvamust, milline on erinevate keelatud ainete saadavus selles vallas.

Tabel 8. Narkootiliste ainete kättesaadavus Tapa vallas (autori koostatud õpilaste vastuste põhjal)

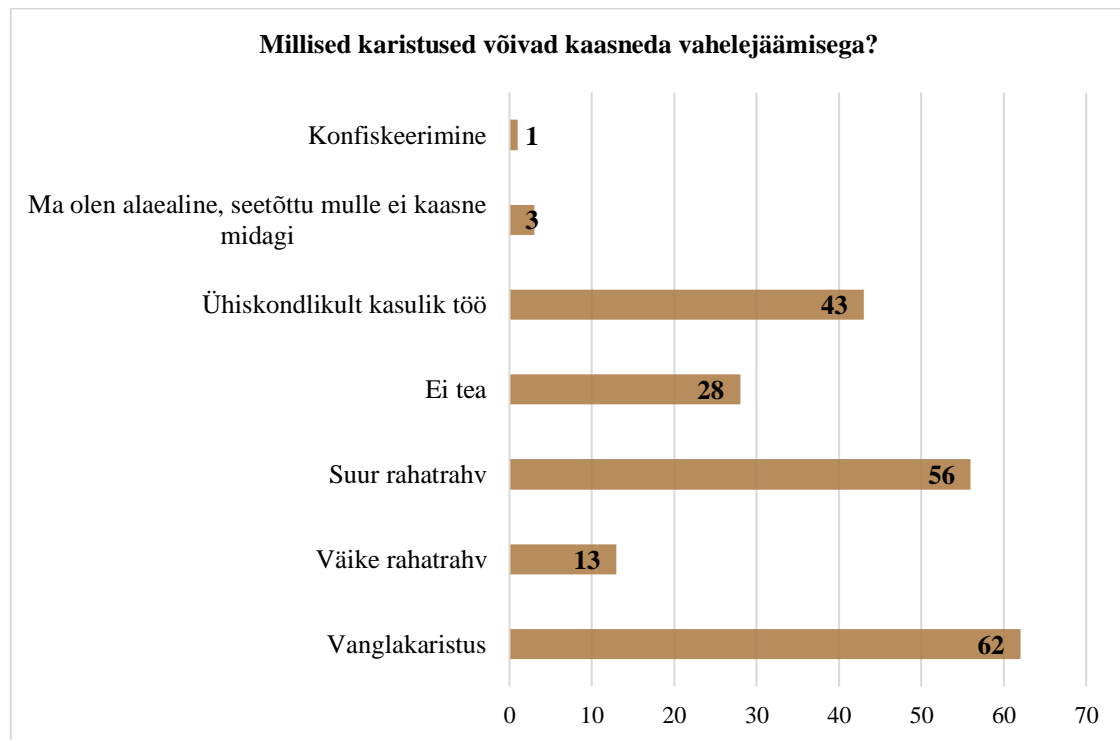
	Kanep	Teised narkootilised ained
Väga kergelt kättesaadav	14	1
Kergelt kättesaadav	35	16
Raskelt kättesaadav	1	9
Väga raskelt kättesaadav	1	3
Ei oska öelda	42	65
Tutvuste kaudu saab	1	0

Noored andsid hinnangu, et kanepit on võrreldes teiste ainetega (näiteks MDMA, LSD, amfetamiin jne) kergem kätte saada. 14 õpilast vastasid, et kanepit on Tapa vallas väga kerge endale soetada. Mistõttu teisi narkootilisi aineid peab väga kergelt kättesaadavaks vaid üks noor. Kergelt kättesaadavaks olid kanepit hinnanud 35 kooliõpilast ning teisi aineid 16 noort. Ainult kaks õpilast peavad kanepit Tapa vallas raskelt või väga raskelt kättesaadavaks. Teisi aineid on raskelt või väga raskelt endale soetamiseks pidanud 12 kooliõpilast. 42 õpilast ei osanud hinnata kanepi kättesaadavust vallas. Samuti ei teadnud 65 noort, kui keeruline või lihtne on teisi narkootilisi aineid endale saada. Üks õppur tõi välja, et kanepit saab tutvuste kaudu kergelt kätte.

Ankeedis oli õpilastele esitatud küsimus, et kuidas nad hindavad posti teel tellitavate keelatud ainete vahele jäämise võimalusi. 53 noort (56,4%) hindasid, et vahele jäämise oht on suur. 22 õpilast valisid valikuks, et pigem jäädakse sellise tegevusega siiski vahele, kui et midagi ei juhtu. 9 kooliõpilast peavad vahele jäämise ohtu väga kõrgeks. Ainult

viis noort arvasid, et posti teel tellides ei jää vahele. Sellele küsimusele vastates said õpilased valida endale sobiva variandi, kuid kui sobiv vastus puudus said lisada omapoolse vastuse. Üks õpilane tõi välja omapoolse variandi, et vahele jäämise võimalus oleneb sellest, kust ja kuidas tellida. Kolm õpilast ei osanud küsimusele vastata ning üks õpilane tõi välja, et pigem jääb sellise tegevusega ikkagi vahele.

Küsimustiku 24. küsimus uuris noorte käest, et millised karistused võivad kaasneda kui jäädakse vahele keelatud ainete tellimisega. Küsimusele oli lisatud mitu valikuvarianti ning iga õpilane sai valida ühe või mitu vastust. Järgneval joonisel on näha, kuidas vastused valikuvariantide järgi jaotusid.

Joonis 8. Vahelejäämisega kaasnevad karistused (autori koostatud toetudes õpilaste arvamusel)

Jooniselt on näha, et kõige enam valitud variant oli vanglakaristus. Sellele järgneb suur rahatrahv ning ühiskondlikult kasulik töö. 13 õpilast arvasid, et vahelejäämisega kaasneb väike rahatrahv. Üks õpilane lisas oma vastuse, et karisutseks on kauba konfiskeerimine. Kolm õppurit tõi välja, et neile ei kaasne karistusi, sest nad on alaealised. 28 noort ei osanud sellele küsimusele vastata.

Autor uuris vastajatelt, et kas nad on näinud tihti internetis reklaame või erinevaid postitusi, mis informeerivad narkootiliste ainete tarvitamisega seotud tagajärgedest. 57 õpilast ehk 60,6% kõikide kooliõpilaste seast vastasid, et väga harva näevad sellist sorti postitusi. 22 õpilast vastasid, et ei ole mitte kunagi näinud. 14 noort nentisid, et näevad tihti selliseid postitusi, mis räägivad ainete tarbimisega kaasnevatest tagajärgedest. Üks õpilane lisas, et vahel näeb tihemini selliseid reklaame või postitusi ja siis ei näe enam üldse.

Viimase sisuküsimusena soovis autor teada, kas noored tunnevad, et sellest teemast peaks koolis rohkem rääkima või on praegu jagatav info neile piisav. Küsimusel oli esitatud mitu valikut, kuid samuti said õpilased lisada puuduva või avaldada enda arvamust. Selgus, et 39 õpilast 94-st soovivad, et sisejulgeoleku asutuses töötav inimene võiks tulla kooli rääkima sellel teemal. 28 õpilast tahab, et õpetajad paneksid sellele teemale rohkem rõhku ning räägiksid õpilastele rohkem sellest. 23 noort hindasid, et koolis räägitav on neile juba piisav. 17 õppurit valisid valikuks, et teavad juba piisavalt ning ei vaja rohkem teadmisi sellel teemal. 16 õpilast soovivad ise pigem uurida ja lugeda, kui et keegi koolis räägiks. Kolm noort hindasid teemat ebavajalikuks. Lisadena toodi välja neli arvamust erinevatelt õpilastelt. Üks õppur kirjutas, et tema arvates on teema väga oluline, kuid noori ei huvita see teema enne, kui pole ise järgi proovinud. Lisas, et tavaliselt need, kellel seda kõige olulisem kuulata oleks, need tavaliselt ei kuula. Teine õpilane tõi välja, et tavaliselt ei taheta kuulata ainete ohtlikkusest või tagajärgedest, seega ei ole ilmselt sellest teemast vajalik rääkida. Kolmas vastas, et koolidesse võiks tuua inimesi, kes on ohtlike ainete sõltuvusega võidelnud ja räägiksid neile enda kogemusest. Neljas õpilane lisas, et kuigi sellest teemast on oluline rääkida, siis rääkimine ei takista ikkagi noori aineid tarbimast.

2.3. Saadud tulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud

Terves uuringus osales kokku 94 noort kahe kooli peale kokku. 35,1% olid meessoost ning 64,9% olid naissoost. Selle tõttu, et naissoost vastuseid laekus rohkem, eeldab autor kahele põhjendusele. Esimese põhjendusena toob välja, et naised on kohusetundlikumad ning reageerisid jagatud küsimustikule kiiremini, kui seda tegid mehed. Samuti võib

eeldada, et noortel meestel on olnud narkootiliste või psühhotroopsete ainetega rohkem kokkupuudet, mistõttu ei soovinud nad oma kogemust või teadmisi selle kohta jagada.

Uuringu analüüsist selgus, et kõige aktiivsemad vastajad olid 17-aastased noored. Ainult üks õpilane vastas, et on 20-aastane. 16-aastaseid oli 18, 15-aastaseid 14 noort, 18-aastaseid 18 õpilast ning 19-aastaseid 11 kooliõpilast. Autor eeldas algselt, et kõik esitatud vanusegrupid ei saa esindatud või laekub liiga vähe vastuseid mingist vanusegrupist. Asjad võtsid positiivse suuna ning igast vanusegrupist tuli kokku piisav kogus õpilasi. Samuti tuli isegi juurde üks vanusegrupp, milleks on 20-aastased, mida autor omapoolse valikuna ei esitanud.

Algselt oli autoril plaan analüüsida kolme erinevat kooli, kuid ühe Tapa valla kooliga ei saadud kontakti, mistõttu pidi piirduma kahe kooli 9.-12. klassi õpilastega. Üle poole vastajatest olid Tapa Gümnaasiumist (60,6%) ning Tamsalu Gümnaasiumi õpilased moodustasid 39,4% kõikidest vastanutest. Võib järeldada, et kuna töö autor lõpetas Tapa Gümnaasiumi alles mõned aastad tagasi, siis tutvuste tõttu oli lihtsam ja kiirem koolilt nõusolekut saada. Direktori kiirele reageerimisele said õpilased küsimustiku kiiremini kätte ning neile jäi rohkem aega vastata kui Tamsalu Gümnaasiumi õpilastel.

Uuringus selgus, et kuigi enamus vastanud õpilastest pole kunagi narkootilisi aineid ise proovinud (76,6%), teavad nad oma sõpruskonnast kedagi, kes aineid tarvitab. 74 õpilast ehk 78,8% noortest vastasid, et tunnevad kedagi sellist enda lähikondsetest. 22 kooliõpilast vastasid, et on narkootilisi aineid proovinud. Enim levinud aine noorte seas on kanep (vt tabel 6). Sarnaselt sellele tulemusele selgus ka Terivise Arengu Instituudis ja Euroopa koolide uuringuprojekti tehtud uuringutes, et kanep on noorte seas enam proovitud aine (vt käesolev töö lk 4 ja 10). Autor arvab, et seda just selle tõttu, kuna kanep võib oma välimuselt jätta süütu mulje ning seda on ka lihtne kasutada. See võib kujundada noortele arvamuse, et tegu on ohutu ainega. Samuti hindas 14 õpilast, et Tapa vallas on kanepit väga kerge kätte saada (vt tabel 8). Lisaks 35 õpilast hindas, et kanepit selles vallas kätte saada on kerge. Võrdluseks uuris autor, et kui kerge on teisi aineid, nagu amfetamiin, LSD, MDMA jne Tapa vallas endale soetada. Ainult üks õpilane vastas autori tehtud küsitluses, et aine kättesaadavus on väga kerge. 16 õpilast hindasid aine kättesaamist kergeks. Autor arvab, et teised ained pole noorte seas niivõrd levinud, mistõttu on ka nende kättesaadavus raskendatud. Tervisestatistika ja terviseuuringute

2020. aastal tehtud uuringus uuriti samuti, milline on keelatud ainete kättesaadavus (vt käesolev töö lk 10). Selgus, et kanep ning ka teised ained on noortele väga lihtsasti kättesaadavad.

Töö autor palus noortel hinnata kanepi, MDMA kui ka amfetamiini ohtlikkust (vt joonis 3-5). Kooliõpilaste vastuste põhjal selgus, et kanepit peetakse nendest kolmest kõige ohutumaks. Ainult kuus õpilast arvas, et esmakordne proovimine võib lõppeda surmaga. Amfetamiini proovimine võib lõppeda surmaga 29 õpilase arvates. 25 õppurit on hinnanud, et MDMA esmakordne proovimine võib võtta elu. 16 noort vastasid, et kanepi proovimine on täiesti ohutu ning esimest korda proovides ei juhtu mitte midagi. MDMA kohta arvab selliselt ainult kaks õppurit ning amfetamiini kohta üks õpilane. Teiste õpilaste vastused jagunesid skaala keskmisesse ossa, mis tähendab, et tegu on nende meelest üsna neutraalse ainega. Sellest võib järeldada seda, et õpilased ei tea täpselt, milline võib olla tegelik tagajärg ainete proovimisel. Ka juba peale esmast aine tarvitamist võib inimene nakatuda HI-viiruse kui ka teiste haigustega (vt käesolev töö lk 14).

Uuring on peamiselt üles ehitatud toetudes narkootilistele ainetele, kuid autor soovis teada ka noorte kokkupuudet seoses psühhotropsete ainetega. Selgus, et 74,5% vastanud noortest ei ole kunagi rahusteid tarvitanud. See teeb 70 noort inimest. 24 õpilast siiski on. Peamiselt hakataksegi rahusteid proovima või tarbima ligikaudu 15. aastaselt ning iga aastaga suureneb rahustite tarbijate arv (vt käesoleva töö tabelid 1 ja 2). Küsitledes, et mis põhjusel nad rahusteid tarvitasid, toodi välja mitmeid tegureid. Näiteks, stressi ja ärevuse maandamiseks. Tänapäeval on palju noori, kellel on vaimne tervis korrast ära ning selle tõttu otsitakse lahendust, kas rahustitest või narkootilistest ainetest. Selgus ka, et 13 noort on võtnud rahusteid, sest arst on need neile välja kirjutanud. Siit saab jällegi järeldada, et see on olnud lahenduseks noorte vaimse tervise taastamiseks. Üks õpilane tõi lisana välja, et ta ei saanud öösiti magada, mistõttu hakkas rahusteid tarbima. Ainult kaks õpilast vastasid, et nad tahtsid lihtsalt proovida. Selle põhjal saab järeldada, et noored on rahusteid tarvitanud siiski eesmärgipäraselt, et enda tervislikku seisundit parendada.

Autor uuris ka täiendavalt, kas noored on kuulnud rahustist nimega XANAX. XANAX on depressant, mis paneb organismi aeglasemini tööle (vt käesolev töö lk 8). Õpilaste

teadlikkus on selle koha pealt üsna hea, sest üle poolte vastanutest teavad, mis ainega on tegu. 66 õpilast vastasid, et on teadlikud ainest ning 28 ei ole kunagi kuulnud sellest.

Kuuenda küsimusena soovis autor teada, mis viis noored narkootikumide proovimiseni. Politsei- ja Piirivalveameti andmetel on noorte peamine keelatud ainete tarbimise põhjus uudishimu (vt käesolev töö lk 16). Samuti kinnitasid seda autori küsitluses osalenud kooliõpilased. Proovivate seas kõige levinum vastus oli, et tekkis uudishimu ja tundus huvitava kogemusena. Autor eeldab, et noored on uudishimulikud ja otsivad adrenaliini, mistõttu otsustati keelatud ainetega katsetada. Järgmine populaarne vastus oli, et sõber pakkus. Siin samuti võib välja tuua, et sooviti rahuldada uudishimu ning võis tekkida hirm keelduda. Kartus, et hakatakse halvustama selle tõttu, kui ei julge narkootikume sõpradega koos proovida. Samuti toodi viie õpilase poolt välja, et kuna kõik proovisid, siis tahtsid nemad ka katsetada. Lisaks toodi välja ka põhjused, et ainete tarvitamisega üritati tuju tõsta kui ka pingeid maandada. Noored kardavad rääkida oma tunnetest, sest kardavad, et neid ei mõisteta. Pinged ainult kasvavad ning otsitakse abi narkootikumidest, mis loovad ajutise heaolutunde.

Praegusel ajal levinud teema on koroonaviirus, mis on igat inimest vähesel või suuremal määral mõjutanud. Autor soovis narkootilisi aineid tarbivatelt noortelt küsida, kas viirus on nende tarbimist mingitmoodi muutnud. Üldiselt ei ole koroonaviirus noorte tarbimisharjumusi mõjutanud. Ainult üks noor tõi välja, et tema on viiruse tõttu rohkem hakanud tarbima ning vastupidiselt vastas üks õpilane, et tema on hakanud vähem tarbima. Üks kirjutas, et tema tarbimist on mõjutanud, kuid ei täpsustanud, kuidas. 58 õpilast valisid valikuks, et ei tarbigi keelatud aineid. 33 õpilast valisid, et nende tarbimisele ei ole koroonaviirus avaldanud. Tervise Arengu Instituudi 2020 aasta uuringus selgus samuti, et kolmandikule küsimustikule vastajatest ei olnud COVID-19 tarbimisele erilist mõju avaldanud (vt käesolev töö lk 15-16). Pandeemia tõttu püsisid inimesed rohkem kodudes ning keelatud aineteni oli keerulisem ligi pääseda, mistõttu ei saanud hakata stressiolukorras rohkem aineid tarbida. Vastupidiselt Tervise Arengu Instituudi tehtud uuringule selgus Ameerika uuringus, et koroonapandeemia tõttu suurenes tarbimine ning hakati aktiivselt läbi tumeveebi keelatud aineid tellima (vt käesolev töö lk 15). Peamiseks aineks, mida telliti, oli kanep. Tänavuse lõputöö uuringus selgus, et interneti teel kooliõpilased ainete tellimist ei harrasta ning eelistavad käest kätte

ostmist. Viiruse levimise ajal oli aga teiste inimestega kokku saamine raskendatud, mistõttu polnud endale aineid nii kerge soetada.

Tapa valla noortel isiklikku kokkupuudet tumeveebist tellimisega ei ole. Enamasti on noored teadlikud, millise veebileheküljega on tegu ning teavad ka tuttavaid, kes on sealt tellinud, kuid enda kogemus puudub. Autor arvab, et noored ei ole posti teel tellinud narkootilisi aineid selle tõttu, et nad on teadlikud, et selliselt on suur oht vahele jääda. 53 õpilast arvasid, et oht posti teel vahele jääda on suur. 22 noort hindasid, et kuigi on väike võimalus puhtalt pääseda, jäädakse sellise tegevusega siiski pigem vahele. Üheksa kooliõpilast hindasid ohtu väga suureks. Ainult viis noort arvasid, et posti teel tellides ei jää vahele.

Tumeveebist tellimisega noored nii hästi kursis pole. See võib tuleneda sellest, et isiklik kogemus puudub, sest paljud noored ei ole seal isegi surfamas käinud. Noored hindasid sellelt veebileheküljelt vahele jäämise võimalust viie palli süsteemis kolme palliga. Mis tähendab, et ohtlikkuse tase on neutraalne ehk võib vahele jääda, kuid ei pruugi. Võimaluse jaotus on 50/50. 25 õpilast hindasid, et on suur oht vahele jääda ning 15 noort, et on väga suur oht vahele jääda. Ainult neli õppurit arvasid, et tumeveebist tellides on oht minimaalne. Tegelikult on tumeveebist tellimisel keeruline teha kindlaks inimese identiteeti, mistõttu ei jääda sealt tellides väga lihtsalt vahele (vt käesolev töö lk 11-13).

Noored teavad, et vahele jäädes kaasnevad karistused. Enim valituks variantideks osutusid rahatrahv kui ka vanglakaristus. Autori jaoks tuli üllatusena see, et 43 noort valisid ka selle variandi, et narkootiliste ainete tellimisega kaasnev karistus on ühiskondlikult kasulik töö. Selle variandi esitas autor noortele teadlikult nende eksitamiseks, et selle põhjal hinnata, kui kursis on noored ikkagi karistustega. Mis puudutab väärteomenetluse läbiviimist, siis ei saa määratud karistusi üldkasuliku tööga korvata. Samuti ei kuulu see kohaldatavate karistuste alla. Kui probleemse alaealise kohta lõpetatakse väärteomenetlus, siis edastatakse need kohalikule omavalitsuse üksusele ning nemad vaatavad, mis sellest lapsest edasi saab. 28 noort ei osanud üldse välja tuua, millised karistused kaasnevad. Kaks õpilast arvasid, et kuna nad on alaealised, siis neile karistusi ei tule. Toodi välja ka, et karistuseks on ainult keelatud kauba konfiskeerimine. Üks õppur kõikide seast vastas, et ei kaasnegi ühtegi karistust. Autor arvab, et noorte

teadlikkust karistuse osas peab tõstma. Noored ei tea päris täpselt, millised karistused siiski võivad kaasneda.

Uuringus selgus, et koolides ja kodudes on seda teemat puudutatud, kuid mitte kuigi põhjalikult (vt käesolev töö lk 27). Koolides käsitletakse seda teemat rohkem, kui tehakse seda kodudes. 70 õpilast hindasid, et koolides on räägitud narkootilistest ainetest kui ka seonduvatest probleemidest, kuid seda on tehtud vähe. 51 õpilast arvasid samamoodi, et ka koduseinte vahel on puudutatud seda teemat vähe. 27 õpilasele pole kodus sellest üldse räägitud, mis võib tingitud olla sellest, et vanemad võtavad teemat iseenesest mõistetavalt ning eeldavad, et koolis räägitakse nagunii ning noor teab ka ise, et narkootikumid on tervisele ohtlikud. Samuti tõi üks õpilane välja, et kuna teda kodus usaldatakse, ei ole vajadust olnud sellest teemast eraldi rääkida. 16 noort arvasid, et nii koolis kui ka kodus on sellel teemal juba palju õpetussõnu jagatud. Koolides räägitakse enamasti põhitõdesid ning seda, mis narkootikumid inimese tervisega teevad. Seadusekuulekuse osa jääb noortele andmata, mistõttu õpilased ei tea, kuidas nad võivad narkootikumide tellimisega enda noore elu ära rikkuda.

Viimase küsimusena soovis autor teada, kas noored tunnevad puudust, et sellest teemast rohkem räägitaks või on praegu antav info neile piisav. Selgus, et noored soovivad selle teema kohta oma teadmisi laiendada. 39 õpilast soovivad, et sisejulgeolekus töötav spetsialist tuleks sellel alal kooli rääkima. Inimene, kellel on oma kogemus ja tegeleb igapäevaselt inimestega, kes on narkootiliste ainete tõttu seadusega pahuksisse sattunud. 28 noort tõi välja, et koolis võiksid õpetajad sellele teemale rohkem rõhku panna. 17 õpilast on arvamusel, et teavad juba piisavalt ning 16 noort loeksid hea meelega ise lisaks, mis puudutab seda valdkonda. Ainult kolm noort pidasid teema käsitlemist täiesti ebavajalikuks. Noored tunnevad, et teema on siiski oluline ja tahavad sellest rohkem teada, kuid koolis ei pakuta sellist võimalust neile. See võib tuleneda ka sellest, et õppeprogramm on nii tihe, et ei ole võimalik lisada sinna rohkem tunde. Samuti ei saa midagi vähemaks võtta, sest teised ained on ka olulised.

Uuringu põhjal sai autor aru, et ka sotsiaalmeedias on vähe postitusi või reklaame, mis räägiksid narkootiliste ainete ohtlikkusest või kaasnevatest tagajärgedest. 60,6% õpilastest hindasid, et näevad sellist sorti postitusi väga harva. 22 noort ütlesid, et nemad ei ole kunagi näinud. Ainult 14 õpilast ehk (14,9%) on näinud tihti selle kohta teavet

internetis. See tähendab, et õpilastele tuleb teha kättesaadavamaks infot selles valdkonnas ning nendel platvormidel, kus noored enim oma vaba aega sisustavad. Erinevad lühivideod, mille vaatamine ei võta kaua aega, kuid on kaasa haaravad ning panevad mõtlema. Samuti pikemad ja põhjalikumad postitused, mis on kasulikud kõigile, mitte ainult noortele. Praegu ei ole sellist laadi infot kuskil näha.

Uurides, kas noored on kuulnud veebileheküljest narko.ee, selgus, et noored on sellest leheküljest kuulnud, kuid külastanud aktiivselt ei ole. 31 õpilast 94-st on seda lehekülge uurimas käinud. 32 noort on kuulnud, kuid pole seda kunagi külastanud. 31 kooliõpilast ei ole isegi kuulnud sellest midagi. Autor arvab, et selle leheküljega tuleb noortel rohkem tutvuda, sest seal on kõige lihtsamalt ja arusaadavalt lahti kirjutatud kogu informatsioon, mis puudutab narkootilisi kui ka psühhotroopseid aineid. Samuti on seal välja toodud kõik võimalikud karistused. Sealt saavad põhilise teadmistepagasi need noored, kes soovivad ise otsida ja uurida keelatud ainete kohta.

Kokkuvõtvalt öeldes on noorte teadlikkus narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete kohta stabiilne, kuid mitte suurepärase. Noored teavad üldiselt, et posti teel keelatud ainete tellimisel on väga suur oht jääda vahele. Teavad ka, et selline tegevus toob kaasa karistused. Suurem osa noortest narkootilisi aineid ei tarvita ning teavad ka rahustitest ning tarbivad neid vastavalt vajadusele ning arsti kooskõlastamisel. Samuti ei ole keegi vastanutest interneti teel aineid tellinud. Lisaks ei ole koroonaviirus noorte tarbimisharjumusi mõjutanud halvemuse poole, kuigi tegu on väga problemaatilise viirusega, mis avaldab negatiivset mõju vaimsele tervisele. See tähendab, et noored ei ole lohutust otsinud narkootilistest ainetest. Samuti tunnevad noored puudust, et sellest teemast peaks koolis rohkem rääkima ning tehti õpilaste poolt ettepanek, et neile toodaks võimalusel kooli rääkima narkootilistest ainetest sõltuvuses olnud isik, kes jagab neile oma kogemust, mis negatiivset mõju ainete tarbimine ellu kaasa toob. Samuti tahavad noored näha sisejulgeoleku valdkonna inimest, kes valdab teemat ja oskab neile täpselt ja põnevalt teemat lahti rääkida. Noortele peaks korraldama ühisüritusi või messe, kus lisaks kuulamisele saavad noored kaasa rääkida ja erinevatest töötubadest osa võtta. Selline praktiseerimine aitab õpitud infot kiiremini meelde jätta ning tekivad erinevad elulised seosed.

On ka mitmed kitsaskohad, mis vajaksid parendamist, et noorte teadlikkust tõsta. Teadlikkuse tõstmine on oluline seetõttu, et noored oskaksid märgata ohtu ning õigesti reageerida ja käituda vastavas olukorras (vt käesolev töö lk 13). Kuigi küsitlusele vastanud noored ise keelatud aineid pigem ei tarbi, teavad nad paljusid teisi noori või sõpru, kes aineid siiski tarbivad. See tähendab, et narkootiliste ainete levik noorte seas on lai ning ainete kättesaadavus on liiga kergekäeline. Selgus, et eriti lihtsalt saab Tapa vallas kätte kanepit, kuid ka teiste ainete kättesaadavus pole võimatu. Samuti ei tea noored päris täpselt, et keelatud ainete kasvõi esmakordne tarbimine võib väga õnnetult lõppeda. Noored on hinnanud ainete mõju leebemaks, kui nende mõju tervisele tegelikult on. Samuti tuleb koolides ja kodudes rohkem rõhku seada noorte vaimsele tervisele, et seda toetada. Noored ei julge enamasti muredest rääkida ning otsivad lahendusi mujalt, milleks võivad olla narkootilised ained, mis tekitavad sõltuvust ja sellest pääsemine on keeruline. On olemas erinevad nõustamisliinid, mis võivad noori aidata. Helistaja soovil võib jätta ka tema isiksuse anonüümseks. Selline võimalus on helistades ohvriabi kriisitelefoni numbriks, milleks on 116 006. Samuti on tänapäeval muid mugavaid võimalusi endale või teistele abi otsimiseks. On olemas veebi- ja telefoninõustamine kui ka psühholoogiline nõustamine. Peaasi.ee kaudu saab veebinõustamist vaimse tervise osas ning narko.ee veebileheküljel on samuti veebinõustamine olemas. Iga noor saab pöörduda selle kaudu spetsialistide poole, et leida probleemile lahendus.

Lisaks ei ole noored teadlikud tumeveebist tellimisega. Kuigi õpilased on enamasti teadlikud, et interneti teel tellimisega kaasnevad karistused, ei osanud nad päris täpselt välja tuua, mis karistused kaasnevad. Samuti oli liiga suur hulk neid, kes ei teadnud üldse karistustest.

Autori üheks eesmärgiks oli võrrelda Tapa valla koolides selgunud tulemusi Harjumaa koolides tehtud sarnase uuringu tulemustega. Selgus, et mitmed vastused on sarnased ning õpilaste teadlikkust võib hinnata samaväärseks. Harjumaa kui ka Tapa valla noored tarbivad keelatud ainetest kõige rohkem kanepit. Samuti ei teadnud kooliõpilased päris täpselt, millised karistused kaasnevad narkootiliste ainete tellimisega. Koolide võrdluses selgus, et kuigi noored enamasti ise ei tarbi aineid, siis teavad nad siiski kedagi oma sõpruskonnast, kes on aktiivne narkootiliste või psühhotropsete ainete tarbijad. Sarnane muster tekkis ka selles, et Tapa valla noored ega ka Harjumaa kooliõpilased ei ole internetist keelatud ainete tellijad. Eelistatakse osta tutvuste kaudu. Selgus ka, et keelatud

aineid ei ole noortel keeruline kätte saada. Autor sai aru, et ennetustegevus ei ole olnud efektiivne, sest suurem osa noortest ei ole näinud ennetustööga seonduvaid postitusi ega muid reklaame selle teemaga seonduvalt.

Autor on arvamusel, et kooliõpilastele räägitakse kodudes kui ka koolides sellest teemast liiga vähe ning materjali selle teema kohta tuleks rohkem ka õppeprogrammidesse lisada. Vähemalt üksikute loengute kaupa, mida viivad läbi selle alal töötavad spetsialistid. Küsimustiku põhjal selgus, et see on noorte endi soov rohkem õppida ja teada sellest teemast. Sellisel juhul tuleb neile anda selleks võimalus. Samuti tuleb noortele täpsemalt tutvustada veebilehekülge narko.ee, kust nad saavad ise lugeda ja uudistada. See on peamine lehekülg Eestis, kust saab täpset infot seoses narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainetega. See on peamine infoallikas just nendele noortele, kes tahavad ise õppida ja lugeda, ilma et neid keegi õpetaks või juhendaks.

Uuringus selgus, et praegu on teavitustöö sotsiaalmeedias minimaalne, mistõttu tuleb sellele olukorrale lahendus leida. Alustuseks võib erinevatele noortele kättesaadavatele platvormidele lisada kaasahaarava väljanägemisega olulist ja teavitavat sisu. Sotsiaalmeedias on infot ja reklaame väga suures mahus, mistõttu tuleks need asendada millegagi olulisega, mis võib päästa igäihe elu. Teha erinevaid lühikesi reklaampostitusi või lühivideoid, mille vaatamine ei võta kaua aega, kuid sisu jääb noortele meelde ning võib muuta noorte käitumist ettevaatlikumaks kui ka kohusetundlikumaks.

Noorte seas on väga populaarne veebirakendus *Instagram*, kus saab lisaks tavalistele postitustele teha ka lühipostitusi, mis kaovad 24 tunni möödudes. Seal saab koostada erinevaid küsitlusi või viktoriine valikvastustega. Neile vastamine võtab aega ainult mõned sekundid, kuid koostajatel tekib ülevaade, millest on inimesed hästi teadlikud ning millisele teemale tuleb rohkem rõhku pöörata. Hiljem saab õigesti vastanud inimesi premeerida meenetega, mis teiste vastajate vahel loosi lähevad. Tavaliselt on ka kõige väiksemad kingitused suureks motivaatoriks midagi teha.

KOKKUVÕTE

Lõputöö aktuaalsus tuleneb sellest, et narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete tarvitamine on laialt levinud probleem üle maailma, mis võib ära rikkuda noorte tuleviku või koguni võtta elu. Selle tõttu on oluline tõsta noorte teadmisi selles valdkonnas, et hoiatada neid kaasuvate probleemide ning tagajärgede eest. Narkootilised ained on noortele liiga lihtsalt kättesaadavad, mistõttu noored ei teadvusta endale, millega nad riskivad.

Autori peamine eesmärk oli välja selgitada, milline on Tapa valla noorte teadlikkus seoses keelatud ainetega. Lõputöö raames koostati anonüümne küsimustik, mis toetus autori esitatud kolmele uurimisküsimusele kui ka teooriale. Küsimustik saadeti kahte Tapa valla kooli ning vastajateks olid 9.-12. klasside noored. Kokku laekus 94 vastust. Kõige aktiivsemad vastajad olid 17-aastased noored ning ainult üks õpilane esindas 20- aastaste vanusegruppi.

Uuringus selgus, et koroonaviirus ei ole noorte tarbimisharjumusi suures plaanis mõjutanud. Samuti sai autor kinnitust, et Tapa vallas on narkootilisi aineid kerge kätte saada. Kõige lihtsamini kättesaadavaks on hinnatud kanepit. Kooliõpilaste teadlikkust on vaja keelatud ainete teemal rohkem tõsta, sest on mitmeid kitsaskohti, millele tuleks rohkem tähelepanu pöörata. Noored ei tea päris täpselt, millised karistused kaasnevad vahele jäämisega. Samuti on noored hinnanud aineid liiga ohutuks, kui nende mõju tervisele tegelikult on. Lisaks ei ole olnud varasem teavitustöö efektiivne, sest paljud noored ei ole kuulnud erinevatest veebilehekülgedest ega näinud muid reklaame, mis hoiataksid ja teavitaksid keelatud ainete ohtlikkusest.

Teadusallikatest selgus, et narkootilised ained liigituvad toime järgi kolme erinevasse rühma ning mõjutavad organismi erinevat moodi. Depressantidel on aeglustav toime, mis pakub naudingut ning rahulolu. Stimulandid on ergutava toimega ained, mis kiirendavad pulssi ning tõstavad meeleolu. Kolmanda rühma alla kuuluvad hallutsinogeenid, mis kutsuvad esile meelepetteid. Inimesed kogevad neid aineid tarvitades asju, mida ei ole olemas.

Noorte seas kõige enam proovitud aine on kanep. Enamasti proovitakse kanepit juba vanuses 14-16 aastat. Seda on lihtne kätte saada ning tarbida. Selle tõttu, et kanep näeb ohutu välja ning on ka lihtsasti kasutatav, ei oska noored seda ainet karta. Samuti eksitatakse ennast infoga, et kuna kanepitooted on looduslikud ning valmistatud taimedest, ei saa need tervisele ohtu valmistada.

Autori järgmiseks eesmärgiks oli uurida infot tume- ja süvaveebi kohta, kus tegeletakse narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete müügiga. Tume- ja süvaveebi kohta andmeid otsides sai autor teada, et internet koosneb mitmetest kihtides ning kõige sügavamas kihis paikneb tumeveeb. Sinna pääseb ligi ainult erilise tarkvara kaudu ning eeldab mitmeid paroole ning lubasid. Tumeveebi kasutatakse enamasti ebaseaduslike tegevuste jaoks, sest nii ei jää tehingutest mingeid jälgi. Selle tõttu toimuvad kõik tehingud krüptovaluutas ehk bitcoinides, et tagada ostjate anonüümsus. Igal kasutajal on oma digitaalne rahakott, millel on kordumatu identifikaator, mis takistab omaniku andmeid avaldada. Rahakoti omanikul on isiklik privaatsus, mis tagab ostjale anonüümsuse. Isik peab sisestama salajase numbri ning selliselt saab maksta. Rahakotti ega privaatsust ei kajastata ning isik saab hoida neid turvaliselt oma riistvaraseadmes.

Lõputöö autor teeb kolm ettepanekut, mis võivad aidata noorte teadlikkuse taseme tõstmisele, seoses narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainetega:

1. Korraldada koolides seminare/õppepäevi, mida viivad läbi sisejulgeoleku asutuses töötavad spetsialistid.
2. Noortele kättesaadavates sotsiaalmeedia platvormides teha postitusi kui ka lühivideoid teavitava infoga, mis puudutavad narkootilisi aineid. Samuti korraldada seal lühiviktoriine ning premeerida parimaid väikeste meenetega.
3. Tuua teemat õppekavasse rohkem sisse ning rääkida õpilastele ka võimalikest nõustamisvõimalustest ning infoliinidest, kust vajadusel kiiresti nii endale kui ka teistele abi saab.

Autor arvab, et püstitatud eesmärgid said täidetud ning soovib teiste valdade koolides teha sarnaseid uuringuid, et saada konkreetsemad tulemused. Selliselt on valim suurem ning nende põhjal saab teha täpsemaid järeldusi ning esitada ettepanekuid, toetudes õpilaste vajadustele.

SUMMARY

The main point of thesis is to get an overview of psychotropic drugs being used throughout the world, which can ruin the future of young generation or in the worst case, take their life. Because of that it is necessary to raise awareness, to warn people about the problems and consequences of said problem. Drugs are too easily accessible to young people, in which case they do not realize the risk they are taking.

The main goal of the author is to find out the awareness in youth about the illegal substance. Anonymous questionnaire was made, which was supported with the authors three questions and the theory about the matter. The questionnaire was sent to two schools in Tapa parish and the target audience were young people from 9th to 12th class. The author received 94 answers. The most active people to answer were 17-year-old students and on was 20 years old.

The study revealed that COVID-19 did not affect the habits in general. The author was confirmed that the substance can be easily bought in Tapa parish. The easiest was cannabis. The knowledge of students must be raised because there are many shortcomings, which need to be addressed. Young people are not fully aware about the consequences for getting caught. They have also rated the drugs to be safer than they actually are for your health. In addition, previous campaigns to notify the young people about the harmful effect of the drugs, because they have not seen it on the internet or television ads, what could warn them about the danger the substance has.

Scientific sources say, that there are three types of narcotics and they influence the body in their own way. Antidepressants have a slow effect, what gives enjoyment and satisfaction. Stimulants excite the body, raise the pulse and raise spirits. The third group are hallucinogens, which causes delusions.

The most popular drug among young people is cannabis. Mostly the age, where it is tried for the first time, is around 14-16. It is easy to get a hold of and to use it. Because of that, cannabis may seem safe and easy to use, so young people are not afraid of it. Likewise, they think that cannabis is natural and made from plants, so they cannot harm their health.

The authors next objective is to find information about deep and dark web, where drugs are sold. It was found out, that the internet consists of many layers and at the bottom of it lays dark web. It can be only accessed by specific software and consists of many passwords and clearances. Dark web is usually used for illegal activities, because no trace of action is left. Because of that, many transactions are made by using cryptocurrency, to provide anonymity. All users have a virtual wallet, which has unlimited identifiers, which blows the identification of the user. The wallets owner is granted and unique key, which is anonyms. The user must use the code to make the purchase. The wallet and the key is not seen from anywhere, so it can be stored in the users hardware.

The author makes three suggestions, which can raise the awareness regarding drugs and illegal substances:

1. Make workshops and informative lectures by internal security personnel;
2. Make short videos and posts in social media platforms regarding the substances. Make trivia quizzes and reward attendees;
3. Bring the matter more into school curriculum and to tell about different counseling opportunities and hotlines, where help is easily accessed.

Author thinks, that the premade tasks have been accomplished and wishes that schools in another sphere can make similar studies, so more accurate data can be made which in turn can help to get a better and clearer picture about the matter, supporting the needs of the students.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Bergeron, A., Decary-Hetu, D. & Giommoni, L., 2020. Preliminary Findings of the Impact of COVID-19 on Drugs Crypto Markets. *International Journal of Drug Policy*, (83), pp. 1-3.

Boys, A., Marsden, J. & Strang, J., 2001. Understanding Reasons for Drug Use Amongst Young People: a Functional Perspective. *Health Education Research*, pp. 457-469.

Burns, N., Grove, S. K., 2005. *The Practice of Nursing Research: Conduct, Critique & Utilization*. W.B.S., Philadelphia.

Bradbury, D., 2014. Unveiling the Dark Web. *Network Security*. 2014(4), pp. 14-17.

Brankovic, S., Šeglo, M., Pašalic, A. & Mahmutovic, J., 2013. Awareness and Attitude of Secondary School Students About Drug Use. *Journal of Health Sciences*, 3(1), pp. 55-59.

Broadhurst, R., Ball, M. & Harshit, T., 2020. Fentanyl Availability on Darknet Markets. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*, (590), pp. 1-11.

Coomber, R., McElrath, K., Measham, F. & Moore, 2013. Key Concepts in Drugs and Society. *What is a Drug Medicine*, pp. 3-5.

Dawson, M., 2020. Cybercrime: Internet Driven Illicit Activities and Behavior. *Land Forces Academy Review*, 4(100), pp. 356-362.

Dodge, K., Skinner, A., Godwin, J., Bai, Y., Lansford, J., Copeland, W., Goodman, W., McMahan, R., Goulter, N., Bornstein, H., Pettit, G. & Bates, J., 2021. Impact of the COVID-19 Pandemic on Substance Use Among Adults Without Children, Parents, and Adolescents. *Addictive Behaviors Reports*, (14), pp. 1-7.

Donets, A., 2020. *Posti teel tellitavate narkootiliste ainete kättesaadavus ja ennetustegevus. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021. *Euroopa uimastiprobleemide aruanne.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2256_ET_02_.pdf [Kasutatud 20.10.2021].

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2017. *Drugs and the Darknet. Perspectives for Enforcement, Research and Policy.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emcdda.europa.eu/publications/joint-publications/drugs-and-the-darknet> [Kasutatud 20.03.2022]

ESPAD Report, 2020. *Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs.* [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf [Kasutataud 25.03.2022].

Finklea, K., 2017. Dark Web. *Congressional Research Service*, pp. 2-15.

Fountain, J., Bartlett, H., Griffiths., Gossop, M., Boys, A & Strang, J., 2009. Why Say No? Reasons Given by Young People for Not Using Drugs. *Addiction Research & Theory*,7(4), pp. 339-353.

Freye, E., 2009. *Pharmacology and Abuse of Cocaine, Amphetamines, Ecstasy and Related Designer Drugs. A Comprehensive Review on their Mode of Action, Treatment of Abuse and Intoxication.* Dordrecht: Springer.

Gibbs, M., 2011. Anonymous Drugs to Your Door? *Network World*, 28(11), p. 35.

Harro, J., 2002. *Inimvaim ja aju. Käitumise bioloogilised alused.* Tartu: Tartu Ülikool.

Karila, L., Petit, A., Cottencin, O., Coscas, S & Reynaud, M., 2012. Synthetic Drugs: the New-Cost Landscape of Drugs. *National Center for Biotechnology Information*, pp. 664-666.

Karistusseedustik (2002) RT I 2001, 61, 364.

Киселёв, В. И., 2017. Информационное обеспечение исследования наркопреступности как социального явления. *Вестник ТОГУ* 4, стр 379 – 382.

Maksu- ja Tolliamet, 2020. *Postiga narkootikumide tellimine on tänavu kasvanud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/uudised/postiga-narkootikumide-tellimine-tanavu-kasvanud> [Kasutatud 20.10.2021].

Mellar, P. D, Bertrand, B., 2020. Reasons to Avoid Fentanyl. *Annals of Palliative Medicine*, pp. 612-616.

Morin, A., 2011. Self-Awareness Part 1: Definition, Measures, Effects, Functions, and Antecedents. *Mount Royal University*, 5(10), pp. 807-823.

Mägi, J., 2021. *Posti teel saadetud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete avastamine aastatel 2013-2020. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Politsei- ja Piirivalveamet, 2021. *Narkootikumide tarbimise põhjused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/narko/narkootikumide-tarbimise-pohjused/> [Kasutatud 29.11.2021].

Polli, K., 2022. E-kiri autorile [*E-kiri*] (23.03.2022).

Ratt, M., 2022. Päring E-kirja teel [*E-kiri*] (06.04.2022).

Regmi, P., Withaka, E., Paudyal, A., Simkhada & Tejjilingen, E., 2016. Guide to the Design and Application of Online Questionnaire Surveys. *Nepal Journal of Epidemiology*, 6 (4), pp. 640-644.

Robson, P., 2009. *Forbidden Drugs*. 3. edition. New York: Oxford University Press.

Steffenak, M. A.-K., Wilde-Larsson, B., Hartz, I. & Nordström, G., 2015. Experience of Psychotropic Drug Use Among Young People With Mental Health Problems. *Nordic Journal of Nursing Research*, 35 (4), pp. 241-248.

Tallinn, K., 2021. *Koolinoorte kokkupuude posti teel tellitud narkootiliste ja psühhotropsete ainetega Harjumaa ja Tallinna 8.-12. klasside näitel. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Tervise Arengu Instituut. *Kevadised koroonapiirangud narkootikumide kättesaadavust ei vähendanud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.terviseinfo.ee/et/uudised/5406-kevadised-koroonapiirangud-narkootikumide-kattesaadavust-ei-vahendanud> [Kasutatud 21.03.2022].

Tervise Arengu Instituut. *Narkootikumide mõju organismile*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.narko.ee/narkootikumide-moju-kehale/> [Kasutatud 28.11.2021].

Tervise Arengu Instituut, 2021. *Narkomaania olukord Eestis 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-04/TAI%20narkomaania%20teemaleht_Narkomaania%20olukord_A4.pdf [Kasutatud 20.10.2021].

Tervise Arengu Instituut, 2020. *Reovee analüüs näitas Tallinnas narkootilistest ainetest enim kanepi, amfetamiini ja kokaiini tarvitamist*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.terviseinfo.ee/et/uudised/5361-reovee-analuus-naitas-tallinnas-narkootilistest-ainetest-enim-kanepi-amfetamiini-ja-kokaiini-tarvitamist> [Kasutatud 20.10.2021].

Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas, 2020. *Kanepi, amfetamiinide, rahustite või uinutite, ecstasy ja kokaiini kättesaadavus soo järgi*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://statistika.tai.ee/pxweb/et/Andmebaas/Andmebaas_05Uuringud_07ESPAD_03Narkootikumid/ESPAD56.px/ [Kasutatud 03.03.2022].

Tikerpe, S., 2018. E-riik. Mis see on, miks see on ja mis sellega edasi saab? [Võrgumaterjal] Leitav: <https://medium.com/digiriik/e-riik-mis-see-on-miks-see-on-ja-mis-sellega-edasi-saab-49e5c74ae1aa> [Kasutatud 15.05.2022].

Weatherburn, D., 2014. The Pros and Cons of Prohibiting Drugs. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 47 (2), pp. 176-189.

Wodak, A., 2014. The Abject Failure of Drug Prohibition. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 47 (2), pp. 190-201.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Küsimustiku kaaskiri

Tere

Olen Sisekaitseakadeemia finantskolledži kolmanda kursuse õppur Anete Luste-Itchev ning kirjutan oma lõputööd teemal „Kooliõpilaste teadlikkus posti teel tellitavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete kohta Tapa valla koolide näitel.“ Lõputöö raames koostan anonüümse küsimustiku, milles uurin täpsemalt Tapa valla kahe kooli (Tapa Gümnaasium ning Tamsalu Gümnaasium) kooliõpilaste teadlikkust narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete kohta.

Olen väga tänulik kui jagate küsimustiku enda koolis õppivate 9.-12. klassi õppurite seas laiali nädala jooksul. Tegemist on täiesti anonüümse küsitlusega, milles kogutud andmeid kasutan ainult lõputöös järelduste tegemiseks. Ühtegi õpilast ei ole võimalik tuvastada ning peale uuringu lõppu hävitan kõik andmed. Vastavalt Andmekaitse 26.01.2022 vastusekirjale nr 2.1.-5/22/246 on sellise anonüümse küsitluse läbiviimine kooskõlas Andmekaitseadusega.

Väljavõte Admekaitse vastuskirjast:

Selgitame, et anonümiseeritud andmeid ei loeta isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses isikuandmeteks. Kui on tegemist anonümiseeritud andmete kasutamisega, siis ei ole uuringu tegemiseks vaja ka eetikakomitee või inspektsiooni luba. Anonüümne teabe on teave, mis ei ole seotud tuvastatud või tuvastatava füüsilise isikuga, või isikuandmete suhtes, mis on muudetud anonüümseks sellisel viisil, et andmesubjekti ei ole võimalik tuvastada. Seega peab küsitluses välistama kõik isiku otsesest või kaudset tuvastamist võimaldava. Olukorras, kus tegemist ei ole isikuandmetega, ei kohaldu ka andmekaitsealased seadused või reeglid.

Anonüümne küsitlus on leitav lingilt <https://forms.gle/SRJmUhT4DBCa15Hx7>. Küsimustik koosneb kokku 27-st küsimusest ning täitmine võtab aega maksimaalselt 10 minutit. Kui koolil tekib huvi, siis jagan meeleldi Teiega hiljem ka küsitluse tulemusi ja järeldusi.

Loodan, et saate juba lähapäevil küsimustiku õpilastele laiali saata. Kui tekivad tõrked või muud küsimused, siis olen igati valmis aitama.

Lisa 2. Õpilastele saadetud küsimustik

Tere

Olen Sisekaitseakadeemia kolmanda kursuse õppur Anete Luste-Itchev ning kirjutan lõputööd teemal "Kooliõpilaste teadlikkus posti teel tellitavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete kohta Tapa valla koolide näitel". Lõputöö raames koostan anonüümse küsimustiku, milles uurin täpsemalt kooliõpilaste teadlikkust narkootiliste kui ka psühhotroopsete ainete kohta.

Küsimustik on anonüümne ning kõiki vastuseid kasutatan ainult statistika ja järelduste tegemiseks lõputöös. Palun vastata küsimustele ausalt. Vastamiseks kulub ligikaudu 5-10 minutit.

Esitatud küsimused:

1. Sugu

- Naine
- Mees

2. Vanus

- 15
- 16
- 17
- 18
- 19

3. Millises koolis Sa õpid?

- Tapa Gümnaasium
- Tamsalu Gümnaasium

4. Kas oled ise kunagi proovinud narkootilisi aineid?

- Jah
- Ei

5. Kui vastasid eelmisele küsimusele "Jah," siis milliseid aineid proovinud oled?

.....

6. Mis ajendas Sind proovima narkootikume?

- Sõber pakkus
- Stressi maandamiseks
- Ei olegi proovinud
- Tundus huvitav kogemus
- Tuju tõstmiseks
- Teised proovisid ja ma tahtsin ka

Muu:.....

7. Kas tead mõnda sõpra/tuttavat, kes on tarvitanud või tarvitab keelatud aineid?

- Ei tea
- Jah, tean

8. Kas koroonaviirus on kuidagi mõjutanud Sinu ainete tarvitamise/proovimise harjumust?

- Ei ole mõjutanud
- Olen hakanud rohkem tarbima
- Olen hakanud vähem tarbima
- Ei tarbi narkootilisi aineid

Muu:.....

9. Miks otsustasid just läbi posti (interneti) aineid tellida?

- Lihtne tellida

- Nii ei jää vahele
  - Ostan ainult käest kätte
  - Ei ole kunagi internetist tellinud
- Muu:.....

10. Kuidas hindad skaalal 1-5 kanepi proovimise ohtlikkust?

Väga ohutu 1... 2... 3... 4... 5... Eluohulik

11. Kui ohtlik võib olla amfetamiini proovimine skaalal 1-5?

Väga ohutu 1... 2... 3... 4... 5... Eluohulik

12. Kui ohtlik võib olla MDMA(Extasy) proovimine skaalal 1-5?

Väga ohutu 1... 2... 3... 4... 5... Eluohulik

13. Kas koolis on räägitud narkootiliste ainete ohtlikkusest või nende mõjust tervisele?

- Ei ole üldse räägitud
  - On räägitud, aga vähe
  - Väga palju on räägitud
- Muu:.....

14. Kas vanemad on rääkinud narkootiliste ainete tarvitamise ohtlikkusest?

- Ei ole üldse rääkinud
  - Vähesel määral on rääkinud
  - On palju rääkinud
- Muu:.....

15. Kas Sul on olnud kokkupuude tumeveebiga (dark web)?

- Ei ole
- Olen ise tellinud sealt
- Tean sõpra/tuttavat, kes on tellinud sealt
- Olen seal surfanud, kuid ise tellinud ei ole

- Ei tea, mis see on
- Muu:.....

16. Kui suur on Sinu arvates oht jääda vahele tumeveebist tellimisega?

Ei ole üldse ohtu 1... 2... 3... 4... 5... Väga suur oht

17. Kas oled tarvitanud kunagi rahusteid?

- Jah
- Ei

18. Mis põhjusel Sa rahusteid oled tarvitanud?

- Arsti soovitusel
- Tahtsin proovida
- Sõber soovitas
- Stressi, ärevuse maandamiseks
- Ei ole kunagi tarvitanud
- Muu:.....

19. Kas Sa tead, mis on XANAX?

- Tean
- Ei tea

20. Kas oled kunagi tutvunud interneti leheküljega narko.ee?

- Ei tea midagi sellest
- Olen seda lehekülge uurinud
- Olen kuulnud sellest, kuid külastanud ei ole
- Muu:.....

21. Kuidas hindad kanepi kättesaadavust Tapa vallas?

- Väga kergelt kättesaadav
- Kergelt kättesaadav

- Raskelt kättesaadav
  - Väga raskelt kättesaadav
  - Ei oska öelda
- Muu:.....

22. Kuidas hindad teiste keelatud ainete (nt amfetamiin, extasy, LSD jne) kättesaadavust Tapa vallas?

- Väga kergelt kättesaadav
  - Kergelt kättesaadav
  - Raskelt kättesaadav
  - Väga raskelt kättesaadav
  - Ei oska öelda
- Muu:.....

23. Kuidas hindad posti teel tellitavate keelatud ainete vahelejäämise võimalusi?

- Väga suur oht vahele jääda
  - Suur oht vahele jääda
  - Ei jää vahele
  - Pigem jään vahele
- Muu:.....

24. Millised karistused võivad kaasneda vahelejäämisega?

- Vanglakaristus
  - Ei kaasnegi karistusi
  - Väike rahatrahv
  - Suur rahatrahv
  - Ei tea
  - Ühiskondlikult kasulik töö
  - Ma olen alaealine, seega mul ei kaasne karistusi
- Muu:.....

25. Kas näed tihti internetis reklaame/sotsiaalmeedia postitusi, mis räägivad narkootiliste ainete tarvitamise tagajärjedest?

- Ei ole kunagi näinud
- Väga harva näen
- Tihti näen

Muu:.....

26. Kas tunned, et koolis peaks sellest teemast rohkem rääkima?

- Ei, see on üldse ebavajalik teema
- Jah, keegi sisejulgeoleku asutusest võiks tulla rääkima
- Koolis räägitav on piisav
- Jah, õpetajad peaksid rohkem sellest rääkima
- Loen parem ise selle kohta
- Tean juba palju sellest

Muu:.....

*27. Sinu tagasiside või ettepanekud

.....